

ΙΩΣΗΦ ΜΠΟΤΕΤΖΑΓΙΑΣ*

Η ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΟΙΚΟΛΟΓΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ: ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΡΑΣΙΝΟ ΠΕΙΡΑΜΑ**

Το παρόν άρθρο παρουσιάζει την εξέλιξη της ελληνικής πολιτικής οικολογίας, ξεκινώντας από τη δημιουργία των πρώτων ομάδων, στις αρχές της δεκαετίας του 1980 έως και την κατάρρευση της Ομοσπονδίας Οικολογικών και Εναλλακτικών Οργανώσεων στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Το άρθρο φιλοδοξεί τόσο να καλύψει το κενό στην ιστοριογραφία του ελληνικού πράσινου κινήματος, όσο και να διευκολύνει τη θεωρητική επεξεργασία των λόγων που οδήγησαν στην κατάρρευσή του. Στέκεται σε ειδικά προβλήματα, όπως οι σχέσεις των ακτιβιστών, η φύση και η χρονική συγκυρία των προκλήσεων που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν, τα οποία προδιέγραφαν την αποτυχία της προσπάθειας. Όλα αυτά –και όχι οι ιδεολογικές διαφορές των διαφόρων τάσεων– οδήγησαν στην κατάρρευση του πράσινου ελληνικού κόμματος.

Βασικός στόχος του παρόντος άρθρου είναι να καλύψει ένα σημαντικό κενό στη μελέτη της πολιτικής οικολογίας στην Ελλάδα. Η αποτυχία των ελλήνων Πράσινων, της Ομοσπονδίας Οικολογικών

* Δρ. Πολιτικής Επιστήμης, Πανεπιστήμιο Keele.

** Μέρος του υλικού που χρησιμοποιήθηκε για το παρόν άρθρο, προέρχεται από συνεντεύξεις με τους ακτιβιστές του χώρου. Ευχαριστώ τους κάτωθι (σε παρένθεση η ημερομηνία της συνέντευξης): Δ. Μπάσογλου (27.4.2001)· Ν. Χρυσόγελος (14.11.2000)· Κ. Διάκος (22.12.2000)· Ν. Καρδακάρη (28.4.2001)· Γ. Καραμπελιάς (16.11.2000 και 17.11.2000)· Λ. Λουλούδης (17.11.2000)· Μ. Μοδινός (13.11.2000)· Θ. Παναγιώλης (22.12.2000)· Γ. Παρασκευόπουλος (12.11.2000 και 24.4.2001)· Μ. Πρωτοψάλτης (21.12.2000 και 29.4.2001)· Σπ. Ψύχας (25.4.2001)· Γ. Ριτζούλης (27.4.2001)· Γ. Σχίζας (14.11.2001 και 25.4.2001)· Σπ. Σγούρος (17.11.2000)· Κ. Σπανόπουλος (14.11.2000)· Μ. Τρεμόπουλος (7.8.2000, 15.11.2000 και 27.4.2001)· Κ. Τσίππρας (23.4.2001)· και Θ. Τζιούμπας (27.4.2001). Επίσης, ευχαριστώ τους κ.κ. Μπάσογλου, Καραμπελιά, Παρασκευόπουλο, Πρωτοψάλτη, Ψύχα, Σχίζα, Τρεμόπουλο και Τζιούμπα που μου παραχώρησαν υλικό από διάφορα αρχεία.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ, τχ. 22, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2003

και Εναλλακτικών Οργανώσεων (ΟΟΕΟ), να δημιουργήσουν ένα βιώσιμο και ισχυρό πολιτικό κόμμα είναι, ίσως, αρκετά καλή δικαιολογία για το γεγονός ότι ελάχιστες επιστημονικές εργασίες πραγματεύονται την πολιτική Οικολογία στην Ελλάδα,¹ αλλά δεν δικαιολογεί τις ορισμένες παρερμηνείες και λάθη τους.

Έτσι, η ανάλυση του O'Neill για την ελληνική περίπτωση είναι μάλλον ακροθιγής, κυρίως εξαιτίας του ηράκλειου έργου που έταξε στον εαυτό του, να περιγράψει κάθε πράσινο κόμμα που υπήρξε ποτέ, και σε μερικά σημεία λανθασμένη: π.χ. όταν πραγματεύεται τις εξελίξεις την περίοδο 1992-1993, το ιδρυτικό Συνέδριο των Οικολόγων Εναλλακτικών και τους λόγους που οδήγησαν στην αποχώρηση κάποιων ακτιβιστών, δίνει πρωτεύοντα σημασία στις διαφορές απόψεων σχετικά με το «Μακεδονικό» ενώ, όπως αποδεικνύεται από τη δική μου έρευνα, κύριο λόγο έπαιξε η διαφορά απόψεων σχετικά με το οργανωτικό μοντέλο της Ομοσπονδίας.²

Ο Δεμερτζής υποστήριξε ότι η δημιουργία της ΟΟΕΟ οφείλεται «σε μία βολонταριστική αποζημίωση (voluntaristic compensation) για το χαμηλό προφίλ του πράσινου κινήματος, στην ελλιπή κατανόηση του ελληνικού πολιτικού συστήματος από τους ακτιβιστές, σε τυχαίους παράγοντες, όπως η αναστάτωση στην πολιτική σκηνή, και στον ευνοϊκό εκλογικό νόμο. Θα αναφέρω απλώς επιγραμματικά τις αντιρρήσεις μου. Πρώτον, δεν υπάρχει καμιά απόδειξη ότι το πράσινο κίνημα τη συγκεκριμένη περίοδο είχε «χαμηλό προφίλ». Τουναντίον μάλιστα, και ειδικά μετά το ατύχημα στο Τσερνομπίλ, το κοινό άρχισε να ενδιαφέρεται περισσότερο για τα περιβαλλοντικά προβλήματα, όπως ανέφεραν στις συνεντεύξεις τους όλοι οι πρωταγωνιστές της περιόδου. Όσο για τον «βολонταρισμό» των πρωτεργατών της εκλογικής καθόδου στις Ευρωεκλογές του 1989, αυτή ήταν μια κατηγορία που είχαν πρώτοι διατυπώσει οι πολέμιοι εκείνης της πρωτοβουλίας αλλά τα εκλογικά ποσοστά

1. Όπως M. O'Neill, *Green Parties and Political Change in Contemporary Europe: New Politics, Old Predicaments*, Ashgate, Λονδίνο 1997, και ειδικά σ. 236-247· N. Demertzis, «Greens at the Periphery: Greece», στο D. Richardson - C. Rootes (επιμ.), *The Green Challenge: the Development of Green parties in Europe*, Routledge, Λονδίνο-N. Υόρκη 1995, σ. 193-207, και D. Stevis, «Political ecology in the semi-periphery: Lessons from Greece», *Journal of Urban and Regional Research*, τόμ. 17, τχ. 1, σ. 85-97.

2. I. Botetzagias, «Between Devil and Deep Sea: Towards the formation of the Greek Green Party», paper presented in the 1st ECPR General Conference, University of Kent at Canterbury, 6-8 Σεπτεμβρίου 2001.

της ΟΟΕΟ τους διέψευσαν, όπως πλέον ομολογούν και οι ίδιοι.

Δεύτερον, πώς προκύπτει η «ελλιπής κατανόηση» του ελληνικού πολιτικού συστήματος ως λόγος δημιουργίας της ΟΟΕΟ; Το 1989 δεν ήταν η πρώτη προσπάθεια δημιουργίας κόμματος και εκλογικής καθόδου αλλά η ύστερη μιας μακράς σειράς.

Τέλος, ο εκλογικός νόμος και η αναστάτωση του πολιτικού σκηνικού –δύο παράγοντες στενά συνδεδεμένοι– έδωσαν στην ΟΟΕΟ τη μια βουλευτική έδρα. Δεν οδήγησαν στη δημιουργία της.

Η πλέον ισορροπημένη ανάλυση είναι αυτή του Στεβή, ο οποίος θεωρεί την ανάπτυξη της πολιτικής οικολογίας στην Ελλάδα συγκρίσιμη με άλλες «ημι-περιφερειακές», ιδιαίτερα λατινοαμερικανικές, χώρες. Παρότι συμφωνώ ότι μια τέτοια θεωρητική αφετηρία είναι μάλλον η πλέον κατάλληλη για μια συνολική θεώρηση του ελληνικού πράσινου κινήματος, δεν θα ασχοληθώ με αυτή στο παρόν άρθρο, αλλά θα παρουσιάσω την εξέλιξη των Οικολόγων Εναλλακτικών, με ιδιαίτερη βαρύτητα μάλλον στους *sui generis* λόγους που οδήγησαν στην κατάρρευσή τους, και όχι στο γενικότερο κοινωνικό πλαίσιο που έκανε τόσο την ύπαρξη όσο και τη λειτουργία τους προβληματική.

Μιλώντας γενικά για πράσινα κόμματα, μια έρευνα σχετικά με το προφίλ του ψηφοφόρου των πράσινων κομμάτων, πάνω στα αποτελέσματα των Ευρωεκλογών του 1989,³ βοήθησε να διαλυθούν μια και καλή ορισμένοι μύθοι που συνόδευαν παλαιότερες έρευνες. Έτσι, αποδείχθηκε ξεκάθαρα ότι δεν υπάρχει γραμμική σχέση ανάμεσα στη δύναμη του πράσινου κινήματος σε μια δεδομένη χώρα και στη δύναμη του αντίστοιχου πράσινου κόμματος. Επίσης, έγινε σαφές ότι «είναι πιθανόν παραπλανητικό να μιλάμε για έναν «ευρωπαϊκό» πράσινο ψηφοφόρο με δεδομένα χαρακτηριστικά»⁴ και έδειξε τον δρόμο για μια, εις βάθος, «εθνική» ανάλυση των πράσινων κομμάτων, πέρα από τις, έως τότε καθιερωμένες, γερμανικές κατηγοριοποιήσεις.

Το μοντέλο που χρησιμοποιήθηκε στη συγκεκριμένη έρευνα για τις δυνατότητες επιτυχίας των εθνικών πράσινων κομμάτων, όμως, υπέχει ένα σημαντικό μειονέκτημα, το οποίο οι συγγραφείς δεν αναφέρουν: συγκεκριμένα, τον ανταγωνισμό που υφίστανται

3. Βλ. M.N. Franklin - W. Ruedig, «The Green Voter in the 1989 European Parliament Elections», στο D. Judge (επιμ.), *A Green Dimension for the European Community: political issues and processes*, Frank Cass, Λονδίνο 1993, σ. 129-159.

4. M. O'Neill, *Green Parties...*, ό.π., σ. 156.

τα πράσινα κόμματα από άλλα πολιτικά κόμματα. Σε αυτό το πνεύμα έχει υποστηριχθεί ότι:⁵

«Τα πράσινα κόμματα τοποθετούν την οικολογία εντός ενός γενικότερου πολιτικού πλαισίου το οποίο πηγάζει από μία ποικιλία αγώνων των κοινωνικών κινημάτων. Αυτό που ενώνει θεωρητικά τα πράσινα κόμματα με αυτά τα κινήματα είναι το κοινό ενδιαφέρον για τις απειλές κατά της [ανθρώπινης] επιβίωσης, η κριτική των κοινωνικών ανισοτήτων, και μια στρατηγική που εξαρτάται, τουλάχιστον μερικώς, από δραστηριότητα εκτός των καθιερωμένων καναλιών πολιτικής μεσολάβησης. Όμως, οι πράσινοι δεν μπορούν να μονοπωλήσουν κανένα από αυτά τα θέματα και το γεγονός ότι μοιράζονται προβληματικές που απασχολούν γενικότερα τη δυτική Αριστερά σημαίνει ότι, κατ' ουσίαν, ανταγωνίζονται τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα για την ηγεμονία της Αριστεράς».⁶

Θα μπορούσε ο ανταγωνισμός από τα άλλα κόμματα της Αριστεράς να ερμηνεύσει την αποτυχία δημιουργίας και επιβίωσης ενός ελληνικού πράσινου κόμματος; Κάτι τέτοιο υποστηρίζει ο Karamichas,⁷ γράφοντας ότι

«[...] η έλλειψη επιτυχίας μιας οικο-πολιτικής επιλογής σε αυτές τις δύο χώρες [Ελλάδα και Ισπανία] μπορεί να ερμηνευτεί καλύτερα εξετάζοντας τον ανταγωνισμό που υπέστη από παρόμοιες πολιτικές δυνάμεις».

Σύμφωνα με τον Καραμίχα, αυτές οι πολιτικές δυνάμεις είναι τα Αριστερά Ελευθεριακά Κόμματα - ΑΕΚ (Left Libertarian Parties - LLP).⁸ Τα ΑΕΚ είναι αριστερά επειδή «αντιτίθενται στην αγορά

5. B. Doherty, «The Fundi-Realo Controversy: An Analysis of Four European Green Parties», *Environmental Politics*, τόμ. 1, τχ. 1, 1992, σ. 95-120.

6. Για το κατά πόσον ένα πράσινο κόμμα πρέπει να ανήκει υποχρεωτικά στην Αριστερά, βλ. A. Dobson, *Green Political Thought*, Routledge, N. Υόρκη 1995, (ειδικά το κεφ. 3), όπου αναλύεται ότι κάτι τέτοιο δεν είναι απαραίτητο.

7. J. Karamichas, «Political Ecology in Southern Europe: A Comparison of Green Party Formation and Development in Greece and Spain», paper presented in the 1st ECPR General Conference, University of Kent at Canterbury, 6-8 Σεπτεμβρίου 2001.

8. Η έννοια εμφανίζεται και αναλύεται στα έργα των H. Kitschelt, *The Logics of Party Formation. Ecological Politics in Belgium and West Germany*, Cornell University Press, Λονδίνο 1989· H. Kitschelt, «Left-Libertarian Parties: Explaining Innovation in Competitive Party Systems», *World Politics*, 1988, τόμ. 40, τχ. 2, σ. 194-

και επιμένουν στην αλληλεγγύη και την ισότητα» και ελευθεριακά «καθώς απορρίπτουν τις συγκεντρωτικές γραφειοκρατίες και επιζητούν την προσωπική αυτονομία, τη συμμετοχή και την αυτο-διοίκηση των αποκεντρωμένων κοινοτήτων».⁹ Ο Kitschelt υπέθεσε ότι μπορούμε να προβλέψουμε την ύπαρξη ενός ΑΕΚ μετρώντας την ένταση πέντε πολιτικο-οικονομικών «δεικτών»,¹⁰ ενώ ένα ΑΕΚ χαρακτηρίζεται ως «ισχυρό» αν καταφέρει να εξασφαλίσει τουλάχιστον το 4% των ψήφων. Επιπλέον, πέραν των «καθαρών» (pure) ΑΕΚ, υπάρχουν και «οριακές» καταστάσεις (borderline), όπου τα συγκεκριμένα ΑΕΚ «δεν έχουν εντελώς απορρίψει τις παραδοσιακές πελατείες και ιδεολογικές συγγένειες».¹¹

Για τον ρόλο του ελληνικού ΑΕΚ, ο Καραμίχας προτείνει τον Συνασπισμό της Αριστεράς και της Προόδου (ΣΥΝ), μία λογικοφανής πρόταση η οποία, όμως, δεν επιλύει μια σειρά από άλλα προβλήματα. Αρχικά, την ένταση των πέντε δεικτών του μοντέλου του Kitschelt: ενώ σε όλες τις λοιπές χώρες οι πιθανότητες εμφάνισης είναι τουλάχιστον 4 προς 1, στην Ελλάδα είναι 1 προς 4. Ο Καραμίχας αναγνωρίζει το γεγονός, και μιλάει για ένα ισχυρό ΑΕΚ (εκλογικό ποσοστό άνω του 4%) αλλά «οριακού χαρακτήρα». Αυτή η ανάλυση, όμως, δεν ευσταθεί: Ο ΣΥΝ θα μπορούσε να θεωρηθεί «ισχυρό ΑΕΚ αλλά οριακού χαρακτήρα» μόνο κατά τη σύντομη περίοδο 1989-1990, όπου ελληνικά αριστερά κόμματα τα οποία θα μπορούσαν να περιγραφούν ως Αριστερά Ελευθεριακά, όπως το ΚΚΕ εσωτερικού,¹² συνεργάστηκαν με άλλες αριστερές δυνάμεις, ειδικότερα με το σταλινικό ΚΚΕ.¹³ Τόσο πριν όσο και μετά τη διά-

234, και K. Redding - J. Viterna, «Political Demands, Political Opportunities: Explaining the Differential Success of Left-Libertarian Parties», *Social Forces*, τόμ. 78, τχ. 2, 1999, σ. 491-510.

9. H. Kitschelt, «Left-Libertarian Parties...», *ό.π.*, σ. 197.

10. Το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν, οι δαπάνες κοινωνικής ασφάλισης, το επίπεδο του κορπορατισμού, η συμμετοχή της Αριστεράς στην κυβέρνηση και η ένταση της μετα-βιομηχανικής αντιπαράθεσης.

11. M. O'Neill, *Green Parties...*, *ό.π.*, σ. 199.

12. «Με την εξαίρεση του ΚΚΕ εσωτερικού, τα υπόλοιπα κομμουνιστικά κόμματα δεν είχαν καμία σαβάρη δέσμευση στην περιβαλλοντική προστασία σε αυτό το πρώτο στάδιο [δεκαετία του 1980], [και] έλεγαν ότι η Ελλάδα και η Ισπανία, ως λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες δεν είχαν τέτοιες πολυτέλειες» (Karamichas, *ό.π.*, σ. 7). Επ' αυτού συνηγορούν και οι μαρτυρίες στελεχών της εποχής (π.χ. Α. Λουλούδης).

13. Όπως στις εκλογές του 1989, που καιώς επιλέγει ο Καραμίχας ως τυπικό παράδειγμα.

λωση του ενωμένου ΣΥΝ, το ελληνικό ΑΕΚ παρέμεινε μικρό και ανίσχυρο, όπως άλλωστε προέβλεπαν και οι δείκτες που καθόρισε ο Kitschelt.

Το βασικό, λοιπόν, πρόβλημα δεν είναι κατά πόσον ένα πράσινο κόμμα δέχεται τον ανταγωνισμό ενός ΑΕΚ, γεγονός αδιαμφισβήτητο και για την περίπτωση της Ελλάδας,¹⁴ αλλά γιατί και τα δύο είναι καθηλωμένα σε τόσο μικρά ποσοστά. Μια απάντηση που δίνω είναι ότι η ελληνική κοινωνία δεν είναι ακόμα αρκετά δεκτική σε «μετά-υλιστικές» (post-materialistic) αξίες που θα στήριζαν τέτοια κόμματα¹⁵ και, επιπλέον, όπως αναφέρει και ο O'Neill στο σχόλιο του για την Ελλάδα, «όπου οι πελατειακές πολιτικές και ο κρατικός πατερναλισμός είναι τόσο καλά ριζωμένες στην πολιτική κουλτούρα και πρακτική, είναι δύσκολο για νέα κόμματα να εμφανιστούν, πόσο μάλλον να αποκτήσουν στέρεες εκλογικές βάσεις».

Παρότι η παραπάνω ανάλυση είναι σίγουρα απαισιόδοξη για το μέλλον της πολιτικής οικολογίας στην Ελλάδα, το πείραμα των Οικολόγων Εναλλακτικών απέτυχε για ξεκάθαρα λόγους, όπως θα αναλυθούν στο παρόν άρθρο. Ο σύντομος βίος της ΟΟΕΟ καθιστά προβληματική την ενσωμάτωσή της στην κύρια βιβλιογραφία περί πράσινων κομμάτων η οποία εστιάζεται κυρίως σε θέματα ιδεολογίας και κυβερνητικής συμμετοχής/συμπεριφοράς. Από την άλλη πλευρά, όμως, το «βραχύβιο» της παρουσίας της αποτελεί θέμα που χρήζει ανάλυσης. Εν ολίγοις, ποιοι ήταν οι λόγοι που οδήγησαν στη διάλυση της ΟΟΕΟ σε λιγότερο από τρία χρόνια μετά από ένα ελπιδοφόρο ξεκίνημα και, μάλιστα, σε μία περίοδο που ακόμη και τα καθιερωμένα κόμματα εξουσίας άρχιζαν να εκφέρουν έναν πιο «πράσινο» λόγο;¹⁶ Υποστηρίζω ότι στην περίπτωση των ελλήνων πράσινων εκείνης της περιόδου, οι λόγοι πρέπει να αναζητηθούν στις συνέπειες του φατριασμού (factionalism).

Η ανάλυση και η σπουδαιότητα του φατριασμού στην εξέλιξη των πολιτικών κομμάτων δεν αποτελούν καινούριο τρόπο για την πολι-

14. Βλ. Ι. Botetzagias, *The Environmental Movement in Greece, 1973 to the present: an illusory social movement in a semi-peripheral country*, διδακτορική διατριβή, Keele University, Dept. of Politics, 2001β, σ. 203-208 και 228-229.

15. Βλ. Ι. Botetzagias, *ό.π.*, σ. 208-212, και O'Neill, *ό.π.*, σ. 245.

16. Βλ. Θ. Τσακίρης, *Όταν η «άλαλος άνοιξη» αποκτά φωνή: Το ελληνικό οικολογικό κίνημα και η επίδρασή του στα πολιτικά κόμματα*, αδημοσίευτη διπλωματική εργασία, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Πολιτικής Επιστήμης & Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1997.

τική επιστήμη.¹⁷ Για τα πράσινα κόμματα ειδικότερα, η ανάλυση του Kitschelt για τους γερμανούς και βέλγους Πράσινους, παραμένει κλασική.¹⁸ Ο Kitschelt αναλύει την εξέλιξη των συγκεκριμένων κομμάτων υπό το πρίσμα της αντιπαράθεσης μεταξύ αυτών που προκρίνουν μια «λογική εκπροσώπησης των εκλογέων» (logic of constituency representation) και εκείνων που προτιμούν μια «λογική του εκλογικού ανταγωνισμού» (logic of electoral competition). Οι μινονομάζονται «ιδεολόγοι», οι δε «πραγματιστές», και η επιτυχία των γερμανών Πράσινων έγινε αφορμή να πάρουν αυτά τα δύο «στρατόπεδα» τις γερμανικές τους ονομασίες, ήτοι Fundis και Realos αντίστοιχα.¹⁹

Έχουν αναλυθεί αλλού εις βάθος²⁰ τα προβλήματα που δημιουργεί η προσπάθεια αναγνώρισης των Realos/Fundis σε ένα δεδομένο πράσινο κόμμα, όπου επίσης έχει υποστηριχθεί ότι οποιαδήποτε ανάλυση του φατριασμού πρέπει να παίρνει σοβαρά υπ' όψιν της τον παράγοντα «χρόνο». Υποστηρίζαμε ότι:

«[Η] ενδοκομματική σύγκρουση και η βίωση της διαφέρουν ποιοτικά ανάμεσα σε ένα κόμμα που τις αντιμετωπίζει στην αρχή της ιστορίας του και σε ένα άλλο που αντιμετωπίζει ένα τέτοιο ενδεχόμενο πολύ αργότερα»,

και είχαμε κατηγοριοποιήσει την περίπτωση των ελλήνων Οικολόγων-Εναλλακτικών ως «αρχέγονο φατριασμό» (primordial factionalism).²¹ Με αυτή την έννοια δεν δηλώνεται το αυτονόητο, ότι, δηλα-

17. Βλ. R. Rose, «Parties, Factions and Tendencies in Britain», *Political Studies*, τόμ. 12, τχ. 1, 1964, σ. 33-46· F.P. Belloni - D.C. Beller, «The Study of Party factions as Competitive Political Organisations», *Western Political Quarterly*, τόμ. 29, τχ. 4, 1976, σ. 531-549, και D. Hine, «Factionalism in West European Parties», *West European Politics*, τόμ. 5, τχ. 1, 1982, σ. 36-53.

18. H. Kitschelt, *The Logics of Party Formation...*, *ό.π.*

19. Για μια κριτική της θέσης του Kitschelt βλ. O'Neill (ό.π., 1997), και «Of Watermelons and Cucumbers: Europe's green parties – an exercise of ideological mapping», *Contemporary Politics*, 1995, τόμ. 1, τχ. 3, σ. 102-125, καθώς και T. Shull, *Redefining Red and Green. Ideology and Strategy in European Political Ecology*, SUNY Press, Albany 1999.

20. J. Karamichas - I. Botetzagias (υπό δημοσίευση), «Green Party factionalism. The case of the Ecologists-Alternatives of Greece», *South European Society and Politics*, τόμ. 8, τχ. 3.

21. Ο όρος χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά στο J. Karamichas, «Green Party factionalism. The case of the Ecologists-Alternatives of Greece», paper presented in the 1st ECPR General Conference, University of Kent at Canterbury, 6-8 Σεπτεμβρίου

δή, οι ίδιες μορφές εντάσεις θα έχουν περισσότερο καταστρεπτικά αποτελέσματα σε ένα αναδυόμενο κόμμα παρά σε ένα καθιερωμένο. Ούτε υπονοείται ότι κατά την περίοδο μορφοποίησης ενός πράσινου κόμματος δεν μπορούν να υπάρξουν και διαφωνίες περί της «ιδεολογικής» καθαρότητας αλλά, ότι ο αρχέγονος φατριασμός πηγάζει και διαπλέκεται γύρω από «συμβάντα» κατά βάση άσχετα ως προς το ιδεολογικό στίγμα του πολιτικού κόμματος.

Στην προσπάθεια του να προεικιάσει τα αποτελέσματα του ενδοκομματικού φατριασμού –και, ειδικά, στην «αρχέγονη» μορφή του–, ο ερευνητής οφείλει να υπερβεί τόσο τη χρονική συγκυρία εμφάνισης των προκλήσεων όσο και τις (οικολογικές) ιδεολογικές προδιαθέσεις των υποκειμένων, λαμβάνοντας υπ' όψιν και αποτιμώντας τον ρόλο τριών δεσμών παραγόντων, οι οποίες εκτείνονται τόσο *post* όσο και *ante* της δημιουργίας ενός πολιτικού κόμματος, και οι οποίες λειτουργούν ως *τανυστές*:²² (α) η διαδικασία κοινωνικοποίησης, οι παρελθόντες αγώνες και η προϊστορία των σχέσεων των ακτιβιστών που συνέρχονται για τη δημιουργία ενός νέου κόμματος· (β) η ισορροπία δυνάμεων εντός του κόμματος και, τέλος, (γ) το είδος των προκλήσεων που αντιμετωπίζει το κόμμα. Όσο χειρότερες σχέσεις είχαν στο παρελθόν οι κύριοι πρωταγωνιστές, όσο πιο ασαφής είναι η ισορροπία δυνάμεων, όσο πιο πιεστι-

2001, αν και με ελαφρώς διαφορετική χροιά από ό,τι στην κοινή μας δημοσίευση – J. Karanichas - I. Botetzagias, ό.π.– όπου το συνδέσαμε πιο ξεκάθαρα με τον παράγοντα «χρόνος». Στο παρόν άρθρο, υποστηρίζω ότι στο «τι μέλλει γενέσθαι» σημαντικό ρόλο παίζουν και οι τρεις «τανυστές» του φατριασμού. Επομένως, το άρθρο αυτό αποτελεί τη λογική συνέχεια της προβληματικής που έθεσαν τα δύο προηγούμενα.

22. Ο όρος προέρχεται από το ρήμα «τανύζω=τεντώνομαι» και είναι μια μαθηματική έννοια που χρησιμοποιείται στη Φυσική, ειδικά στη Γενική και Ειδική Θεωρία της Σχετικότητας. Ένα βασικό πρόβλημα στη Φυσική είναι κατά πόσον οι «εξισώσεις» (βλ. «θεωρητικά μοντέλα» για τις Κοινωνικές επιστήμες) ισχύουν για κάθε «σύστημα συντεταγμένων» (βλ. «κοινωνικο-οικονομικές, χρονικές και εθνικές παραμέτρους»). Ο τανυστής είναι μία (μαθηματική) ποσότητα που εξασφαλίζει αυτή την καθολική ισχύ. Στο παρόν άρθρο προτείνω μία γενική εξίσωση (θεωρητικό μοντέλο) της μορφής:

$$(Επιβίωση Πράσινου Κόμματος)_t = Τανυστής_{ij} \times (Πράσινο Κίνημα),$$

η οποία υποστηρίζω ότι ισχύει για κάθε (πράσινο) κόμμα, ανεξάρτητα χρόνου και τόπου δημιουργίας. Στο παρόν άρθρο δεν ασχολούμαι με τον –ασφαλώς ουσιώδη– ρόλο που παίζει το κοινωνικό πλαίσιο κατά τη δημιουργία και ανάπτυξη ενός πολιτικού κόμματος.

κές και πιο ουσιαστικές είναι οι προκλήσεις που πρέπει να απαντηθούν, τόσο πιθανότερο είναι ένα νέο κόμμα να διαλυθεί κατά τα πρώτα του βήματα. Όπως θα δείξω, οι Ο.Ε. παρουσίαζαν όλα αυτά τα συμπτώματα, επομένως η ιστορία τους είναι ουσιαστικά μία επώδυνη πορεία προς τη διάλυση.

1. ΟΙ ΟΙΚΟΛΟΓΟΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ - ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ

α. Η προϊστορία της πολιτικής οικολογίας στην Ελλάδα

Η εμφάνιση της πολιτικής οικολογίας στην Ελλάδα συμπίπτει με τη Μεταπολίτευση. Η δεκαετία του 1970 είναι η περίοδος κατά την οποία το ελληνικό πράσινο κίνημα «διαπλάθεται», αρθρώνοντας έναν λόγο κοινωνικής κινητοποίησης, ξένο προς τις λιγοστές περιβαλλοντικές οργανώσεις της εποχής. Οι ακτιβιστές προέρχονταν από τρεις διαφορετικές ηλικιακές ομάδες: οι προερχόμενοι από την εξω-κοινοβουλευτική Αριστερά που είχαν δραστηριοποιηθεί ενάντια στη χούντα, η «γενιά του Πολυτεχνείου» και η «γενιά των Καταλήψεων (του Χημικού Αθηνών 1979-1980). Στις αρχές της δεκαετίας του 1980 μπορεί κανείς να μιλήσει για ενδιάκριτους «πόλους» αναφοράς/ομαδοποίησης. Μία αδρή αλλά χρήσιμη κατηγοριοποίηση αναδεικνύει τους εξής, σύμφωνα πάντα με τους πρωταγωνιστές:

Οι «Περιβαλλοντιστές (Οικολόγοι)», οι οποίοι θεωρούνταν, μάλλον άδικα, ότι προάγουν κυρίως την περιβαλλοντική προστασία/διαχείριση.²³ Ένα τυπικό παράδειγμα του χώρου ήταν τα άτομα που δραστηριοποιούνταν στο περιοδικό-οργάνωση *Νέα Οικολογία*.

23. Θα ήταν ορθότερο να υποστηρίξουμε ότι οι «Περιβαλλοντιστές» πρέσβευαν μια πολιτική οικολογία λιγότερο ριζοσπαστική από αυτή των καθαρών «Οικολόγων», και είχαν ένα πιο τεχνοκρατικό προφίλ. Βλ. π.χ. την άποψη του Μ. Μοδινού –από τους ιδρυτές της *Νέας Οικολογίας*:

«Πάντα πίστευα, και αυτό ισχύει για τη συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων της *Νέας Οικολογίας*, ότι η επιστημονική οικολογία και η πολιτική οικολογία είναι μάλλον οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος παρά τα δύο πόδια πάνω στα οποία στηρίζεται το κίνημα [...] Και, επίσης, πάντα πίστευα ότι η Οικολογία ανήκει στην Αριστερά –και μιλάω για την Αριστερά γενικά, με τη «μεταφυσική» έννοια του όρου– καθώς [η Οικολογία] προσπαθεί να αλλάξει την κοινωνία» (συνέντευξη, 13.11.2000, έμφαση δική μου).

Οι «(Εναλλακτικοί) Οικολόγοι»,²⁴ οι οποίοι αυτό-διατείνονταν ότι δεν είχαν μια στενή, περιβαλλοντική ιδέα περί Οικολογίας. Η Οικολογία «τους» ήταν μια ολιστική θεωρία απελευθέρωσης για το ανθρώπινο είδος και, έτσι, η δραστηριοποίησή τους περιλάμβανε από δεντροφυτεύσεις έως και θεατρικές παραστάσεις. Παράλληλα, ενδιαφέρονταν και ήταν θετικά διακείμενοι σε μία σειρά κοινωνικών θεμάτων, με αποτέλεσμα να βρίσκονται σε στενή επαφή και συνεργασία με τα αντίστοιχα κινήματα, όπως το κίνημα κατά του ρατσισμού, το ειρηνιστικό κίνημα, τα δικαιώματα των μειονοτήτων καθώς και των αντιρροσιών (στρατού). Τυπικοί αντιπρόσωποι του χώρου ήταν η Οικολογική Πρωτοβουλία/ΕΚΟ (Εναλλακτική Κίνηση Οικολόγων Αθήνας) και η Ο.Κ.Θ. (Οικολογική Κίνηση Θεσσαλονίκης)

Τέλος, οι «Αριστεριστές», (μια δικαιότερη περιγραφή θα ήταν «Οικολογική Εναλλακτική Αριστερά») οι οποίοι είχαν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι το επόμενο, λογικό, θεωρητικό βήμα, υπό την εμπειρία και των παρελθόντων αγώνων τους, ήταν η ενασχόληση τους με τα «νέα» κοινωνικά κινήματα και, ιδιαιτέρως, με το οικολογικό. Ο συγκεκριμένος χώρος ήταν ιδιαίτερα διασπασμένος και πολυσχιδής, και συμπεριλάμβανε τόσο πάρα πολλούς ανεξάρτητους –από τον χώρο τόσο της εξω-κοινοβουλευτικής Αριστεράς (π.χ. ο Κ. Διάκος) όσο και από το ΚΚΕ εσωτερικού (π.χ. ο Λ. Λουλούδης)– όσο και πολλές, μικρές και ετερόκλητες ομάδες, όπως η ομάδα-περιοδικό *Άνθη του Κακού* (με σαφές αναρχο-αυτόνομο προφίλ) και η ομάδα-περιοδικό *ΡΗΞΗ* (με μια εθνικιστική, αριστερή φιλοσοφία²⁵). Αυτή η πολυμορφία του χώρου ήταν, εξάλλου, και ο κύριος λόγος που οι υπόλοιποι τους αποκαλούσαν συλλήβδην «Αριστεριστές».

Αυτοί οι «πόλοι» αντιπροσώπευαν τον πυρήνα του κινήματος

24. Εδώ το «Εναλλακτικός» χρησιμοποιείται ως επιθετικός προσδιορισμός στο «Οικολόγος» και όχι ως παράθεση δύο ουσιαστικών όπως ίσχυε (:) στο «Ομοσπονδία Οικολόγων Εναλλακτικών». Στο μέλλον οι διαφορετικές, γραμματικές, ερμηνείες του όρου «Οικολόγοι Εναλλακτικοί» έμελλε να αποδειχθούν σημείο οξείας αντιπαράθεσης.

25. Η ΡΗΞΗ ήταν συσπειρωμένη γύρω από τον ηγέτη της και οργανικό της φιλόσοφο, Γ. Καραμπελιά. Είχε ξεκάθαρους και συγκεκριμένους απόψεις, ένα σημαντικό μηχανισμό βάσης, έναν αναγνωρίσιμο ηγέτη, καθώς και ένα δίκτυο «αδελφών-ομάδων» ανά την Ελλάδα –και μέλη της Ομοσπονδίας–, όπως οι Ανεξάρτητοι Β' στην Αθήνα, η ΠΡΑΞΗ στη Θεσ/κη, η Εναλλακτική Κίνηση Ηρακλείου στην Κρήτη.

της πολιτικής οικολογίας και προέρχονταν όλοι από τον ευρύτερο χώρο της Αριστεράς. Έτσι, ένα βασικό πρόβλημα ταυτότητας άλλων πράσινων κομμάτων, συγκεκριμένα αν η πολιτική οικολογία «αποτελεί κομμάτι της Αριστεράς αλλά [είναι] διαφορετική από τον παραδοσιακό σοσιαλισμό» ή αν «[η] πολιτική οικολογία υπερβαίνει τη διάκριση Δεξιάς-Αριστεράς»²⁶ είχε από πολύ νωρίς κριθεί εις βάρος του τελευταίου.

Εκτός από τους παραπάνω «πόλους», υπήρχε και μια πληθώρα οργανώσεων στην περιφέρεια του κινήματος, σχετικά αβέβαιες με το τι είδους σχέσεις ήθελαν να δημιουργήσουν ή να διατηρήσουν με τον χώρο. Η πλειονότητα βρισκόταν στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη ενώ σε άλλες επαρχιακές πόλεις (π.χ. στον Βόλο, στην Καβάλα) υπήρχαν μεμονωμένα άτομα τα οποία θα αποτελούσαν τους καταλύτες δημιουργίας των τοπικών οργανώσεων στα τέλη της δεκαετίας του 1980. Όλες οι οργανώσεις αυτής της περιόδου, με τις σημαντικές εξαιρέσεις της ΡΗΞΗ και της ΕΠΟΙΩ (Ένωση για την Ποιότητα της Ζωής) που είχαν ένα πιο ξεκάθαρο προφίλ και μια συγκεκριμένη ιεραρχία,²⁷ ήταν περισσότερο φιλικές παρέες ομοϊδεατών παρά δομημένοι οργανισμοί. Ο τρόπος λειτουργίας τους ήταν μάλλον άτυπος και καταβάλλονταν συνειδητές προσπάθειες ούτως ώστε κάθε απόφαση να λαμβάνεται ομόφωνα. Αποτελούσαν θερμοκήπια ιδεολογικού προβληματισμού, τις απασχολούσε σχεδόν κάθε θέμα κοινωνικής/πολιτικής σημασίας και, πολύ απλά, «ήθελαν να αλλάξουν τον κόσμο» (Σπ. Σγούρος/ΕΚΟ).

Αυτές οι ομάδες ήταν «οικολογικές» και όχι «περιβαλλοντικές» με την έννοια ότι όλες –άλλες λιγότερο και άλλες περισσότερο– είχαν μια κοινωνικο-πολιτική ιδεολογία και ατζέντα και δεν τις ικανοποιούσε απλά μια καλύτερη περιβαλλοντική διαχείριση. Για αυτές, η βασική αντίθεση της σύγχρονης κοινωνίας δεν ήταν η αντίθεση Ανθρώπου-Ανθρώπου ούτε «Εκμεταλλευτή»-«Εκμεταλλεμένου» αλλά Ανθρώπου-Φύσης.²⁸ Η διαφορά είναι σημαντική και

26. B. Doherty, ό.π., σ. 105.

27. Για τη ΡΗΞΗ έχει γίνει αναφορά. Η ΕΠΟΙΩ ήταν μια κλειστή και εσωστρεφής ομάδα, η οποία πειραματιζόταν με κοινοβιακές μορφές λειτουργίας. Και οι δύο ομάδες είχαν ένα έντονο αριστερό και αντιεξουσιαστικό προφίλ.

28. Αξίζει να αναφερθεί ότι οι περισσότερες ομάδες κατέληξαν σταδιακά σε τόσο ακραία «πράσινες» ιδέες, ενώ κάποιες δεν τις πρέσβευσαν ποτέ ολοκληρωτικά. Έτσι, η Νέα Οικολογία είχε στις τάξεις τους κάποιους κατ' εξοχήν «περιβαλλοντιστές» ενώ η ΕΦΑΠ (Ελληνική Φυσιολατρική Αντικυνηγετική Πρωτοβουλία) του Κ. Τσίπρη προωθούσε ανέκαθεν μια «σκούρα πράσινη» (dark green) Οι-

έχει διατυπωθεί πολύ καλά ακολούθως:²⁹

«[...] Ο περιβαλλοντισμός (environmentalism) και η οικολογία (ecologism) είναι αρκετά διαφορετικοί ώστε η σύγχυσή τους να είναι σοβαρό θεωρητικό λάθος –αφ' ενός στο πλαίσιο που η οικολογία είναι πολιτική ιδεολογία και αφ' ετέρου στο πλαίσιο ακριβούς αναπαράστασης της ριζοσπαστικής, πράσινης πρόκλησης στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική ομοθυμία που χαρακτηρίζει τα τέλη του εικοστού αιώνα. [...] μια αδρή διάκριση ανάμεσα στον περιβαλλοντισμό και την οικολογία [θα ήταν ό-τι]: ο περιβαλλοντισμός υποστηρίζει μια διαχειριστική προσέγγιση στα περιβαλλοντικά προβλήματα, σίγουρος ότι μπορούν να λυθούν χωρίς θεμελιώδεις αλλαγές στις κρατούσες αξίες ή μορφές παραγωγής και κατανάλωσης, ενώ η οικολογία υποστηρίζει ότι η βιώσιμη και μεστή ζωή προϋποθέτει ριζικές αλλαγές στη σχέση μας με τον μη-ανθρώπινο, φυσικό κόσμο και στο είδος της κοινωνικής και πολιτικής μας ζωής».

Επιπρόσθετα, οι σημαντικότερες ομάδες ήταν ή ισχυρίζονταν πως ήταν, *εναλλακτικές*, με την έννοια πως οι αλλαγές που οραματίζονταν θα συνέβαιναν στον *παρόντα χρόνο*, και όχι μετά από κάποια μελλοντική αναδιοργάνωση των δομών εξουσίας,³⁰ ενώ τα μέσα της αλλαγής ήταν κυρίως *προσωπικά*, μέσα από μια αλλαγή των ατομικών συνηθειών και πρακτικών που θα μπορούσαν να χρησιμεύσουν ως παράδειγμα για το ευρύτερο κοινό.³¹ Αυτές οι «προσωπικές» συνήθειες και πρακτικές περιελάμβαναν από την

οικολογία (η οποία αναγνωρίζει «ανθρώπινα» δικαιώματα στην «άψυχη» φύση). Από την άλλη, η ΡΗΞΗ δεν αποδέχτηκε ποτέ ως *βασική* αντίθεση αυτή του Ανθρώπου-Φύσης αλλά μάλλον τη σημαντικότερη επί του παρόντος, παράλληλη και συνυπάρχουσα με πολλές άλλες π.χ. Εργοδότη-Εργαζομένου, Άνδρα-Γυναίκας. Αυτές οι διαφορετικές θεωρητικές απόψεις ήταν κατά βάση ανεκτές τη δεκαετία του 1980 αλλά στις αρχές της δεκαετίας του 1990 (μετά τη δημιουργία των Ο.Ε.) κατέληξαν να θεωρούνται «αιρετικές» ή «ρεβιζιονιστικές».

29. A. Dobson, ό.π., σ. 1.

30. «Δεν πιστεύαμε στην αλλαγή μετά την κατάληψη των Χειμερινών Ανακτόρων» (Γ. Καραμπελιάς, ΡΗΞΗ, έμφαση δική μου).

31. Θα ήταν περιττό να τονίσω ότι η κινητοποίηση σε κοινωνικό επίπεδο θεωρείτο επίσης μια θεμιτή –αν και μάλλον ευκαία κατά τις δεκαετίες του 1970 και του 1980– μορφή δράσης αλλά οι περισσότερες ομάδες δεν τη χρησιμοποίησαν, απλούστατα διότι τους έλειπε το έμφυχο δυναμικό που θα μπορούσε να υπερνικήσει την πασιφανή αδράνεια του ευρύτερου κοινού.

κατανάλωση «πράσινων/οικολογικών» προϊόντων και την ενασχόληση με φιλικές προς το περιβάλλον δραστηριότητες (π.χ. οικολογική –χωρίς χημικά λιπάσματα– γεωργία) μέχρι το να μην έχει/χρησιμοποιεί κανείς ΙΧ αυτοκίνητο καθώς, για ορισμένους, να μην καπνίζουν και να μην τρώνε κρέας. Σαφέστατα υπήρχαν ομάδες που θεωρούσαν εαυτές «οικολογικές» αλλά όχι «εναλλακτικές» ή το αντίστροφο. Αυτό το γεγονός δεν απέκλειε *a priori* τη μεταξύ τους συνεργασία σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος. Στο παρόν άρθρο και για τις ομάδες στις οποίες αναφέρομαι θα θεωρώ τους χαρακτηρισμούς «οικολόγοι» και «οικολόγοι-εναλλακτικοί» ταυτόσημους, εκτός και αν τονίσω το αντίθετο ξεκάθαρα.³²

Κλείνοντας την παρούσα ενότητα θα δώσω ένα παράδειγμα της μορφής που είχαν οι σημαντικότερες –από άποψη ανθρώπινου δυναμικού, εμπέλειας και παρέμβασης– οικολογικές-εναλλακτικές κατά τις δεκαετίες του 1970 και του 1980.³³ Μια ομάδα ακτιβιστών που είχαν γνωριστεί στις καταλήψεις του Χημικού (π.χ. Σπ. Σγούρος, Γ. Τσιρώνης, Γ. Παρασκευόπουλος, Ν. Χρυσόγελος) δημιουργούν την Οικολογική Πρωτοβουλία (1980-1984)³⁴ και εκδίδουν την *Οικολογική Εφημερίδα* (αρχές 1981). Δεν υπήρχε αναγνωρίσιμος αρχηγός αλλά μάλλον μία συνεύρεση πολλών και σημαντικών στελεχών (περίπου 50), προερχόμενα από διάφορους χώρους (π.χ. το φοιτητικό κίνημα, το κίνημα ειρήνης [όπως ο Κ. Σπανόπουλος] και τους αντιρρησίες συνείδησης). Επίσης, διάφορες ομάδες συστεγάζονταν δωρεάν στα γραφεία της ΕΚΟ (π.χ., ο ελληνικός κλάδος της Διεθνούς Αμνηστίας για ένα διάστημα). Αυτή η συμβίωση, βασισμένη σε κοινές εμπειρίες παρελθόντων αγώνων, έφερε κοντά ακτιβιστές κοινωνικών κινήσεων που κάλυπταν τον ευρύτερο εναλλακτικό/αριστερό χώρο και είναι κατά βάση αυτή η οποία θα προσέδιδε στο μέλλον το ποικιλόμορφο και «πολύχρωμο» προφίλ των Ο.Ε. που τόσο θα προβλημάτιζε δημοσιογράφους και αντιπάλους, οι οποίοι μάταια θα αναζητούσαν να βρουν μια θεωρητι-

32. Εδώ ακολουθώ την ορολογία των ακτιβιστών που μου παραχώρησαν συνεντεύξεις για τη συγκεκριμένη περίοδο. «Οικολόγος» ήταν/εννοούνταν, *ispro facto*, ο «οικολόγος εναλλακτικός». Πολύ αργότερα και εντός των Ο.Ε. οι όροι «οικολόγος» και «εναλλακτικός» θα χρησιμοποιηθούν ως ξεχωριστοί και αντιτιθέμενοι (βλ. παρακάτω).

33. Η παρακάτω ανάλυση στηρίζεται στις συνεντεύξεις του Γ. Παρασκευόπουλου/ΕΚΟ.

34. Η οποία θα μετασηματισθεί στην ΕΚΟ (1984/85-1993).

κή σύγκλιση ή μια κάποια ομοιομορφία. Ο χώρος που έμελλε να δημιουργήσει το ελληνικό πράσινο κόμμα ήταν πολύ ευρύς και ρευστός, και δεν υπήρχαν «προγραμματικές» δεσμεύσεις ή κάποιο είδος ταύτισης πέρα από την κοινή πεποίθηση ότι «αυτός ο κόσμος» έπρεπε –κάπως– να αλλάξει.

β. Η δεκαετία του 1980

Μετά από ένα σύντομο ειδύλλιο με το ανερχόμενο ΠΑΣΟΚ, στις αρχές της δεκαετίας, που κατέληξε στην ενσωμάτωση των πιο τεχνοκρατών ακτιβιστών σε αυτό και σε βαθιά απογοήτευση για τους υπόλοιπους,³⁵ η αρχή της δεκαετίας βρίθεται προσπαθειών συντονισμού του κινήματος, ενώ ήδη κάποιοι φλερτάρουν με τη δημιουργία μιας πολιτικής οντότητας. Οι κυριότερες συναντήσεις είναι της Βαγιάς, στην Αίγινα (τέλη Αυγούστου 1982, 30 συμμετέχοντες από 14 ομάδες),³⁶ της ΑΣΟΕΕ (τέλη 1983, συμμετείχαν 15 ομά-

35. Βλ. D. Stevis, ό.π., 1993, σ. 88-89, και I. Botetzagias, *The Environmental Movement...*, ό.π., σ. 140-141. Αρχικά το πράσινο κίνημα είδε θετικά το ΠΑΣΟΚ, ως φορέα της «Αλλαγής» (συνεντεύξεις ακτιβιστών). Η νομοθετική του απραγία και δυστοκία, όμως, τους έπεισε ότι είχαν κάνει λάθος. Εξάλλου, δύο ενδεικτικά γεγονότα πόλωσαν ακόμη περισσότερο την αναδυόμενη αντιπαλότητα των δύο χώρων. Το 1983, μία διαδήλωση ποδηλατιστών στη Θεσ/κη κατά του σχεδιαζόμενου περιφερειακού δρόμου, που οργάνωσε η ΟΚΘ αντιμετωπίστηκε από τα ΜΑΤ και ακολούθησαν τραυματισμοί των διαδηλωτών και συλλήψεις (Μ. Τρεμόπουλος/ΟΚΘ). Το 1984, η κριτική που άσκησε στην κυβέρνηση το περιοδικό *Οικολογία και Περιβάλλον* (1982-1984) (όπου συμμετείχαν ο Μ. Μοδινός, ο Η. Ευθυμίουπουλος κ.ά.), ώθησε τον εκδότη του, Α. Λιβάνη –τον γνωστό συνεργάτη του Α. Παπανδρέου– να αναστείλει την κυκλοφορία του. Και όταν η συντακτική ομάδα προχώρησε στην έκδοση του δικού της, ανεξάρτητου, περιοδικού *Νέα Οικολογία*, ο Λιβάνης τους μήνυσε, διεκδικώντας, ανεπιτυχώς, copyright για τον όρο «Οικολογία» στον τίτλο του νέου περιοδικού (βλ. περιοδικό *Νέα Οικολογία*, Δεκ. 1984, σ. 2-3). Έτσι, αρκετοί ακτιβιστές κατηγορήσαν το ΠΑΣΟΚ ότι «χρησιμοποίησε» το κίνημα και ότι υποστήριξε τις περιβαλλοντικές κινητοποιήσεις προ του 1981 μόνο πρόσκαιρα και για καθαρά εκλογικούς λόγους (Βλ. Α. Λουλούδης, «Κοινωνικές διεκδικήσεις: Από την προστασία του περιβάλλοντος στην κοινωνική οικολογία», στο Χριστ. Ορφανίδης (επιμ.), *Το Οικολογικό κίνημα στην Ελλάδα*, Μετά τη Βροχή, Αθήνα 1987, σ. 16· Πολ. Παπαδόπουλος, «Για μια ελληνική πολιτική οικολογία», στο ίδιο, σ. 272-273, και Χριστ. Ορφανίδης, «1975-1987: Κινητοποιήσεις για τη διάσωση των Δελφών ή από τον περιβαλλοντισμό στην πολιτική οικολογία», στο ίδιο, σ. 74 –όπου και η Ν.Δ. κατηγορείται για παρόμοια τακτική.

36. Μ. Τρεμόπουλος, εφημ. *Προοπτική*, Φεβρ. 1983, τχ. 8, σ. 18, ανατύπωση στο Μ. Τρεμπούλος, *The ecological movement in Greece and the Balkans*, αδημοσίευτη διπλωματική εργασία, Goddard College, Vermont University, 1992.

δες και περίπου 1.500 άτομα πέρασαν από τον χώρο της συνάντησης που διήρκεσε μία εβδομάδα)³⁷ και της Πλακεντίας (25-27 Μαΐου 1984, συμμετείχαν 65 οργανώσεις).³⁸ Στη συνάντηση της Πλακεντίας τίθεται, ουσιαστικά για πρώτη φορά, το θέμα πολιτικής/κομματικής συγκρότησης του οικολογικού/εναλλακτικού χώρου, από τον, επηρεασμένο από την τριβή του με τους γερμανούς πράσινους, Ν. Χρυσόγελο (ΕΚΟ), αλλά ακόμη και η πρόταση μιας χαλαρής συγκρότησης συναντά την άρνηση των συμμετεχόντων. Το γεγονός ότι ο χώρος διακατεχόταν από μία «αλλεργία» προς κάθε οργανωμένη πολιτική έκφραση, σαφέστατο επακόλουθο της «εναλλακτικής», «πράσινης» και/ή αναρχοαυτόνομης φιλοσοφίας των συμμετεχόντων, δεν αναιρεί το γεγονός ότι η συνάντηση της Πλακεντίας έφερε το θέμα της εκλογικής καθόδου των πρασίνων στο προσκήνιο και έδωσε το έναυσμα για μια, εν τέλει ανεπιτυχή, συζήτηση σχετικά με τη συμμετοχή στις εκλογές του Ιουνίου 1985 για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, σε συνεργασία με άτομα και οργανώσεις της εξωκοινοβουλευτικής και άκρας Αριστεράς.³⁹ Από την άλ-

37. Χαρακτηριστικό της «εναλλακτικότητας» και της ποικιλομορφίας του χώρου είναι ότι, εκτός από τις «τυπικές» οικολογικές οργανώσεις (ΕΚΟ, ΟΚΘ), συμμετείχαν οργανώσεις όπως: Απελευθερωτικό Κίνημα Ομοφυλόφιλων, Επιτροπή για τα Δικαιώματα των Φαντάρων, Ομάδα για την Ελευθερη Ραδιοφωνία, Σύλλογος Αντικαπιτιστών, Κίνηση για την Αυτοοργάνωση των Ψυχασθενών κ.α. (Μ. Τρεμόπουλος, εφημερίδα *Προοπτική*, Ιαν. 1984, τχ. 10, σ. 49, ανατύπωση στο Μ. Τρεμπούλος, ό.π.). Αυτές είναι οι ίδιες δυνάμεις και άτομα που στα τέλη της δεκαετίας θα προχωρήσουν στη δημιουργία της, πολιτικής, Ομοσπονδίας των Ο.Ε.

38. Παρότι γράφτηκε, ίσως όχι άδικα αλλά σίγουρα σκληρά, ότι η συνάντηση έπασχε από «θεωρητικά και ιδεολογικά προβλήματα», «μία ακαμψία και αυταρέσκια θέσεων και απόψεων», «υπερβολική, πολιτική συζήτηση από τη μεριά των αθηναϊκών οργανώσεων έναντι ενός μάλλον απλούδικου περιβαλλοντισμού των ομάδων της περιφέρειας» καθώς και από «έλλιπθ θεωρητικά εφόδια και την αδυναμία έστω και για μία στοιχειώδη ανάλυση των [τότε] παρόντων πολιτικών δυνάμεων», (Α. Λουλούδης, περιοδικό *Ο Πολίτης*, τχ. 11, αναφέρεται στο Μ. Τρεμπούλος, ό.π., σ. 32), η Πλακεντία δεν μπορεί να απορριφθεί συλλήβδην ως «αποτυχία». Για να αναφέρω το πιο χειροπιαστό αποτέλεσμα, δημιουργήθηκε το Κέντρο Οικολογικής και Εναλλακτικής Πληροφορίας με τον Σπ. Ψύχα ως πρώτο «διευθυντή» το οποίο έμελλε να λειτουργήσει για 2-3 χρόνια (Σπ. Ψύχας/ΕΚΟ).

39. Όπως της ΚΟ Μαχητής, της ΟΚΔΕ-Σπάρτακος, της Μαρξιστικής Συστήρωσης [ευχαριστώ τον ανώνυμο κριτή για τη συγκεκριμένη πληροφορία]. Ως λόγος αυτής της «αποτυχίας» καθόδου θεωρήθηκαν, και ορθά, «η ανωριμότητα και η έλλειψη επαφής μεταξύ των διαφορετικών ρευμάτων του κινήματος σε εθνικό επίπεδο [...] (και) η έλλειψη χρόνου». Βλ., περιοδικό *ΡΗΞΗ*, Καλοκαίρι 1985, τχ. 19-20, σ. 19-20.

λη, βέβαια, ήταν πασιφανές ότι χρειαζόταν ένα ισχυρό ερέθισμα για να πεισθεί ο χώρος να αναλάβει πρωτοβουλίες. Αυτό το «κάτι» που έλειπε εμφανίστηκε ως από μηχανής θεός το 1986, και ήταν το πυρηνικό ατύχημα στο Τσερνομπίλ. Όλοι οι ακτιβιστές της περιόδου με τους οποίους μίλησα, συμφωνούν ότι, λόγω του ατυχήματος, το κοινό άρχισε να δείχνει ζηρώ ενδιαφέρον για θέματα περιβάλλοντος και, καθώς φαίνεται, αυτό με τη σειρά του «έπεισε» τους ακτιβιστές ότι έπρεπε να πάρουν επιπλέον πρωτοβουλίες.⁴⁰

Αξίζει να σημειωθεί ότι, την ίδια περίοδο, αναζωπυρώθηκε και η συζήτηση σχετικά με τις πιθανότητες συνεργασίας με τα υπάρχοντα αριστερά κοινοβουλευτικά κόμματα, αλλά τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξαν οι περισσότεροι δεν ήταν ενθαρρυντικά. Έτσι το ΚΚΕ κατηγορήθηκε ότι δεν καταλάβαινε τι πρεσβεύει η «Οικολογία» αλλά απλώς τη χρησιμοποιεί ως «μέρος του οπλοστασίου του εναντίον της Δεξιάς»⁴¹ ότι είχε μια «λογική ανάπτυξης» ειδικά όταν εμπλέκονταν και πολιτικές επιλογές⁴² ότι πρόκρινε την αντίθεση εργασίας-κεφαλαίου και γι' αυτό θεωρούσε το πράσινο κίνημα ως «υποδεέστερο [και] περιφερειακό».⁴³

Το ΚΚΕ εσωτερικού κατηγορήθηκε ομοίως για «ανειλικρίνεια», για το ότι αδυνατεί να εκφράσει μια «αυτόνομη» πολιτική αλλά

40. Είναι χαρακτηριστική η δήλωση του Σπ. Ψύχα/ΕΚΟ:

«Θυμάμαι ότι πριν το Τσερνομπίλ στην ΕΚΟ περνάγαμε μια μίνι κρίση... ήμασταν απογοητευμένοι, δεν μπορούσαμε να αποφασίσουμε για κάποια συγκεκριμένη καμπάνια... και μετά [το Τσερνομπίλ] παρατηρήσαμε μια θεαματική αύξηση στο ενδιαφέρον του κόσμου. Να σου πω μόνον αυτό: είχαμε τυπώσει για την περίπτωση ένα πόστερ -περίπου 5.000 κομμάτια- το οποίο βρέθηκε κολλημένο σε όλη την Αθήνα και ποτέ δεν καταλάβαμε πώς έγινε!».

Να τονίσω εδώ ότι δεν θεωρώ τις μετέπειτα εξελίξεις ως αποτέλεσμα ομορποτισμού: απλώς για πρώτη φορά οι ακτιβιστές είδαν μια κάποια ανταπόκριση από το πλατύ κοινό και ήταν «υποχρεωμένοι» να ανταποκριθούν. Επίσης, καθώς έκλεινε πια μία πενταετία από την εμφάνιση των πρώτων οικολογικών-εναλλακτικών ομάδων και με αυτή την εμπειρία πίσω τους, ήταν απόλυτα φυσιολογικό, με τη «μεταστροφή» του κοινωνικού περιγύρου, να πάρουν κάποιες περαιτέρω πρωτοβουλίες.

41. Α. Λουλούδης, «Κοινωνικές διεκδικήσεις...», *ό.π.*, σ. 15.

42. Βλ. Θ. Μηλογιαννάκης, «Οικολόγοι άρχισαν από τον εαυτό σου», στο Χριστ. Ορφανίδης (επιμ.), *ό.π.*, σ. 273, και Χρ. Ορφανίδης, *ό.π.*, σ. 78. Έτσι για το θέμα του εργοστασίου αλουμινίου στους Δελφούς «[το ΚΚΕ] αναγόρευσε την επένδυση [...] σε ταμτού λόγω της συμμετοχής της Σοβιετικής Ένωσης».

43. Μ. Κουλουριδής, «Μια άλλη όψη της πορείας διαμόρφωσης του οικολογικού κινήματος στη χώρα μας», στο Χριστ. Ορφανίδης (επιμ.), *ό.π.*, σ. 241.

σύρεται από τις πολιτικές εξελίξεις⁴⁴ και, τέλος, διότι θεωρούσε ότι «το οικολογικό κίνημα μπορεί να αναπτυχθεί μόνο σε αναφορά με αυτή [την ανανεωτική αριστερά] και όχι αυτόνομα».⁴⁵

Έτσι ο χώρος φαινόταν θεωρητικά διατεθειμένος να συζητήσει μια συνεργασία με το ΚΚΕ εσωτ., αλλά «μόνο όταν σε συγκεκριμένα ζητήματα, διαπιστώνονται δυνατότητες ισότιμης και ουσιαστικής έστω και προνομιακής συνεργασίας».⁴⁶ Στη βάση αυτής της λογικής «ισοτιμίας» βρισκόταν η ανάγκη δημιουργίας ενός πολιτικού φορέα. Η ύπαρξη ενός τέτοιου κόμματος, αν δεν κατάφερε να «οικολογο-ποιήσει» το ΚΚΕ εσωτ. (ή ακόμη και ολόκληρη την Αριστερά),⁴⁷ ήταν αναγκαία για να οριοθετήσει τον χώρο «ανάμεσα σε μία συντηρητικά “φυσιολατρική” δεξιά και μία αναρχο-αυτόνομη αριστερά».⁴⁸

Έτσι, όσοι ήταν εξ' αρχής υπέρ της εκλογικής καθόδου προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν τη συγκυρία: ακτιβιστές της ΕΚΟ (π.χ. Ν. Χρυσόγελος, Γ. Παρασκευόπουλος) συγκρότησαν τον συνδυασμό *Επείγουσα Λύση* με στόχο την εκλογική κάθοδο στις δημοτικές εκλογές της Αθήνας (1986), αν και τελικά δεν συμμετείχαν λόγω κακής οργάνωσης.

Οι εξελίξεις ήταν πλέον ραγδαίες. Τον Αύγουστο 1987, η Νέα Οικολογία συγκαλεί μια συνάντηση στο Τσεπέλοβο της Ηπείρου όπου οι περίπου 200 συμμετέχοντες αποφασίζουν να δημιουργήσουν την Οικολογική Συνεργασία (Ο.Σ.), μια πολιτική οντότητα με συγκεκριμένο, αν και μάλλον μεγαλεπήβολο, πρόγραμμα.⁴⁹ Η απάντηση των «Οικολόγων» στη, θεωρούμενη από «επιθετική» έως και «προοβλητική», πρωτοβουλία των «Περιβαλλοντιστών» ήταν άμεση: στις αρχές του 1988, με πρωτοβουλία της ΟΚΘ και τη συνεπι-

44. Χριστ. Ορφανίδης, *ό.π.*, σ. 78.

45. Π. Καρανικόλας - Δ. Μόσχος - Κ. Νικολόπουλος, «Ελληνική πραγματικότητα και οικολογικό κίνημα», στο Χριστ. Ορφανίδης (επιμ.), *ό.π.*, σ. 230.

46. Π. Παπαδόπουλος, *ό.π.*, σ. 274.

47. Ν. Χρυσόγελος «Φόβος μπροστά στο πέλαγος, παρόλο που τα ιστία είναι φουσκωμένα», στο Χριστ. Ορφανίδης (επιμ.), *ό.π.*, σ. 338.

48. Κ. Τσίπρας, «Φύση και ελευθερία, δηλαδή με λίγα λόγια οικολογία», στο Χριστ. Ορφανίδης (επιμ.), *ό.π.*, σ. 316.

49. Βλ. περιοδικό *Νέα Οικολογία*, «Στο Τσεπέλοβο αυτό το καλοκαίρι...», Οκτ. 1987, σ. 20-23. Το Τσεπέλοβο ήταν απόρροια μιας προηγούμενης πρωτοβουλίας της Ν.Ο., της «συνάντησης της Παντείου» (Φεβρ. 1987), όπου αποφασίστηκε η δημιουργία μιας Σιντονιστικής Επιτροπής για να διερευνηθούν οι δυνατότητες πολιτικής οργάνωσης του χώρου.

κουρία της ΕΚΟ και της Οικολογικής Κίνησης Βόλου, δημιουργείται μια χαλαρή Ομοσπονδία Οικολογικών (και) Εναλλακτικών Οργανώσεων και, από τα μέσα του έτους, αρχίζει να συγκαλεί τακτικές διημερίδες όπου συζητούνται τόσο θέματα θεωρητικού ενδιαφέροντος όσο και οι προοπτικές του κινήματος.⁵⁰

Το κυρίως θέμα που ταλάνιζε την Ομοσπονδία –αφού κατάφερε σχετικά γρήγορα να ανακτήσει την πρωτοβουλία από την Ο.Σ., κυρίως λόγω της αδράνειας της τελευταίας– ήταν η συμμετοχή της σε εκλογές. Οι «συνήθεις ύποπτοι» (π.χ. Ν. Χρυσόγελος/ΕΚΟ) και ορισμένοι ακόμη ακτιβιστές από άλλες ομάδες συνέχιζαν να πιέζουν αλλά συναντούσαν τη σθεναρή αντίσταση ομάδων με αναρχική φιλοσοφία (ιδίως της Οικολογικής Κίνησης Βόλου). Βλέποντας ότι δεν μπορούσαν να πείσουν την Ομοσπονδία, υπό την επίδραση του γενικότερου κλίματος (της θεωρούμενης) κατάρρευσης των υπαρχόντων πολιτικών κομμάτων και μιας αίσθησης περί προσωπικής αποστολής –«να προωθήσουμε την πολιτική των πολιτών, όχι την πολιτική των πολιτικών»– οι πρώτοι αποφάσισαν να δημιουργήσουν την Ένωση Πολιτών (τέλη 1988/αρχές 1989) με στόχο να συμμετάσχουν στις εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο του Ιουνίου 1989, με «κοινό πρόγραμμα με τους ευρωπαίους Πράσινους». Οι αντιδράσεις στην πρωτοβουλία τους ήταν κυρίως αδιαφορία από την πλειονότητα των οργανώσεων έως την απόρριψη (από τη Ν.Ο./Ο.Σ.), τον χλευασμό (ΡΗΞΗ) ή ακόμη και την καταγγελία (Οικολογική Κίνηση Βόλου), ενώ οι προσπάθειες να δημιουργήσουν έναν ευρύτερο “Κόκκινο-Πράσινο” σχήμα απέτυχαν λόγω τόσο θεωρητικών διαφωνιών όσο και προσωπικών διαφορών των δυνατοτήτων/προοπτικών αυτής της σύμπραξης.⁵¹

50. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τις διημερίδες βλ., ΔΕΛΤΙΟ Ομοσπονδίας Οικολογικών (και) Εναλλακτικών Οργανώσεων (Ιούνιος 1988 έως και Σεπτέμβριος 1989).

51. Αυτή η συζήτηση συνεργασίας δεν οφείλεται μόνο στην παρελθούσα συνάντηση των ακτιβιστών, ούτε στο γενικότερο προφίλ του «οικολογικού» χώρου αλλά και στο ότι στην Ένωση Πολιτών συμμετείχαν ακτιβιστές με ισχυρούς δεσμούς με την εξω-κοινοβουλευτική και άκρα αριστερά (π.χ. Κ. Διάκος/ΚΚΕ μ-λ, Μ. Πρωτοψάλτης/Άνθη του Κακού, αναρχικό περιοδικό). Εξάλλου, τα περισσότερα ευρωπαϊκά πράσινα κόμματα είχαν παρόμοια σύνθεση, που τους έδωσε το, εύστοχο, παρατσούκλι «κόμμα-καρπούζι: Πράσινο απ’ έξω, Κόκκινο από μέσα, με μερικούς Μαύρους [αναρχικούς] σπόρους». Αξίζει να σημειωθεί ότι οι σχέσεις που έπρεπε να τηρήσει ένα «πράσινο» κόμμα με την (εξω-κοινοβουλευτική) Αριστερά αποτελέσει σημείο τριβής για πολλά ευρωπαϊκά πράσινα κόμματα στα τέλη της δεκαετίας του 1980 (βλ. O'Neill, ό.π., σ. 32-40).

Παρά τις αντιδράσεις, το νεοπαγές αυτό κόμμα που συμμετείχε στις Ευρωεκλογές με την ονομασία *Οικολόγοι Εναλλακτικοί*, πέτυχε μια πρωτοφανή, για την ελληνική πολιτική Οικολογία, επιτυχία, εξασφαλίζοντας 1,12% των ψήφων και αποτυγχάνοντας οριακά να εκλέξει έναν Ευρωβουλευτή. Το αποτέλεσμα οδήγησε σε μια δραστική «επανεκτίμηση» και μια θεαματική στροφή 180° τις περισσότερες οργανώσεις, μέλη ή μη της Ομοσπονδίας, που δεν συμμετείχαν ή χλεύαζαν το εγχείρημα μόλις λίγες ημέρες νωρίτερα. Μετά από ένα καλοκαίρι εντατικών επαφών και διαπραγματεύσεων, η προσωρινή Συντονιστική Επιτροπή συγκάλεσε ένα Πανελλήνιο Συνέδριο στο Πολυτεχνείο Αθηνών (30 Σεπτεμβρίου-1 Οκτωβρίου, 1989), όπου αποφασίστηκε η δημιουργία των Οικολόγων Εναλλακτικών-Ομοσπονδία Οικολογικών και Εναλλακτικών Οργανώσεων (ΟΟΕΟ), και η συμμετοχή της στις εθνικές εκλογές της 5ης Νοεμβρίου 1989.

2. ΟΙ ΤΑΝΥΣΤΕΣ ΤΟΥ ΦΑΤΡΙΑΣΜΟΥ

α. Οι προηγούμενες σχέσεις των ακτιβιστών

Στην προηγούμενη ενότητα αναφέρθηκα στην αρχική, τριμερή κατηγοριοποίηση του ελληνικού πράσινου κινήματος σε «Περιβαλλοντιστές», «Εναλλακτικούς Οικολόγους» και «Αριστεριστές». Καθ' όλη τη δεκαετία του 1980 αυτό που έλειπε ήταν το ομαδικό πνεύμα και οι όποιες κοινές καμπάνιες βασιζόνταν στη λογική του «ο εχθρός του εχθρού μου είναι φίλος μου»: χρήσιμο για τις, τότε, μάχες οπισθοφυλακών αλλά καθόλου βολικό για μια πορεία προς τα εμπρός. Για αυτό και μόλις παρουσιάστηκαν συγκεκριμένες πρωτοβουλίες που στόχο είχαν τη συγκρότηση και, γιατί όχι, την ηγεσία του χώρου, οι διαφορές απόψεων και οι προσωπικές έριδες αναδύθηκαν. Η δημιουργία της Ο.Σ. από τους «Περιβαλλοντιστές» της Ν.Ο. έγινε αντιληπτή ως προσβολή και απειλή από τους «Εναλλακτικούς Οικολόγους», που απάντησαν με τη δημιουργία της Ομοσπονδίας. Ακολούθησε μία περίοδος τεταμένων σχέσεων, καθώς και τα δύο σχήματα προσπαθούσαν να εξασφαλίσουν τον μανδύα του «επίσημου εκπροσώπου» εν Ελλάδι των ευρωπαϊών πράσινων (της ομάδας των Πρασίνων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο), που έληξε με την, αυτοεπιβληθείσα, αδρανολογία της Ο.Σ. Αμέσως μετά η Ομοσπονδία άρχισε να προβληματίζεται σχετικά με τη συμμετο-

χή της στην κεντρική, πολιτική σκηνή και δεν ήταν λίγες οι οργανώσεις που δημοσίευσαν λάβρα άρθρα εναντίον αυτού που θεωρούσαν ως μια υπόγεια προσπάθεια ορισμένων να σύρουν την Ομοσπονδία, εκούσα-άκουσα, στις εκλογές.

Η «θρασεία» απόφαση μιας χούφτας ακτιβιστών να συμμετάσχουν τελικά στις Ευρωεκλογές του 1989 συνάντησε τόσο τον χλευασμό όσο και την αντίδραση, κυρίως των «Περιβαλλοντιστών» και της ΡΗΞΗΣ, ενώ οι διαπραγματεύσεις του καλοκαιριού δηλητηριάζονταν από κατηγορίες, κατά βάση υπερβολικές, σχετικά με τη δημιουργία οργανώσεων-σφραγίδων από άτομα που ήθελαν να συμμετάσχουν με κάθε τρόπο στο νέο κόμμα.⁵² Επίσης, την ίδια περίοδο, καταρρέει ολοκληρωτικά η προσπάθεια σύμπτυξης ενός ευρύτερου «Κόκκινο-Πράσινου» συνασπισμού, με απόφαση των πρώτων: το χαριστικό χτύπημα, σύμφωνα με τον Μ. Τρεμόπουλο, ήταν η αποδοχή της ΡΗΞΗΣ στους κόλπους της ΟΟΕΟ, βάσει των παλαιότερων «οικολογικών-εναλλακτικών» αγώνων και ανησυχιών της, η οποία, όμως, δεν απέρριψε την εθνικιστική της ρητορεία.

Η δημιουργία της ΟΟΕΟ και οι απαιτήσεις που έθετε η συμμετοχή στις εθνικές εκλογές κάλυψαν προς στιγμήν τις όποιες διαφορές αλλά δεν τις εξαφάνισαν. Οι θεωρητικές αντιθέσεις ήταν γνωστές σε όλους, το ίδιο και το οργανωτικό χάος που επικρατούσε,⁵³ αλλά οι περισσότεροι ακτιβιστές της εποχής δήλωσαν ότι πίστευαν ότι αυτά τα προβλήματα θα αντιμετωπιζόνταν μετά τις εκλογές.

52. Σε αυτό το πλαίσιο πρέπει να εννοηθεί και η πρόταση της ΕΚΟ στην τελευταία συνάντηση της Οργανωτικής Επιτροπής προ του Συνεδρίου, να έχουν δικαίωμα συμμετοχής ομάδες που δημιουργήθηκαν είτε πριν από τις εκλογές του Ιουνίου είτε μετά, αλλά από γνωστά πρόσωπα του χώρου. Η πρόταση αυτή καταψηφίστηκε (ΔΕΛΤΙΟ, Σεπτ. 1989, σ. 16, έμφαση δική μου). Οποιαδήποτε ομάδα μπορούσε να συμμετάσχει στο Συνέδριο με έναν αντιπρόσωπο ανά πέντε εγγεγραμμένα μέλη.

53. Δεν υπάρχει ακτιβιστής που να μην καυτηριάζει την έλλειψη συντονισμού και οργάνωσης. Σε αυτό πρωτεύοντα ρόλο έπαιζε τόσο και ο «δύσκολος» χαρακτήρας ορισμένων όσο και η ανιπαρξία ενός ευέλικτου, εκτελεστικού οργάνου: η (ιδρυτική) Συνδιάσκεψη του Πολυτεχνείου αποφάσισε τη δημιουργία μιας 27-μελούς Γραμματείας (η οποία σε λιγότερο από ένα μήνα απέκτησε 55 μέλη διασκορπισμένα ανά την Ελλάδα) η οποία, όμως, δεν αποφάσισε αλλά διαχειριζόταν τις εισηγμένες αποφάσεις της (κυρίαρχης) Πανελλαδικής Γενικής Συνέλευσης. Η δημιουργία ενός 9μελούς Προεδρείου λίγο πριν από τις εκλογές (εναλλασσόμενου μηνιαίως, από τα υπάρχοντα μέλη της Γραμματείας) δεν βελτίωσε τα πράγματα αφού δεν μπορούσε να πάρει οποιαδήποτε απόφαση χωρίς την έγκριση της Γραμματείας, που χρειαζόταν την έγκριση μιας Γενικής Συνέλευσης, κ.ο.κ.

Αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα «αν» της ελληνικής πολιτικής οικολογίας το τι θα είχε συμβεί αν η ΟΟΕΟ είχε αποφασίσει να μη συμμετάσχει στις εκλογές του Νοεμβρίου με βραχυπρόθεσμο στόχο την αυτο-οργάνωση και τον αυτο-προσδιορισμό («κάθαρση») της. Αντ' αυτού, οι περισσότεροι αποφάσισαν να καβαλήσουν το κύμα ευφορίας που ακολούθησε την επιτυχία του Ιουνίου, την πανευρωπαϊκή επιτυχία των πράσινων κομμάτων στις ίδιες εκλογές και την επικείμενη (ή, μάλλον, προσδοκώμενη) «κατάρρευση» των υπαρχόντων κομμάτων. Μαζί τους, όμως, κουβαλούσαν τα βαρίδια του παρελθόντος τους: τις πρόσφατες προστριβές και αντιδικίες, την απουσία προϊούσας ουσιαστικής και μακρόχρονης συνεργασίας καθώς και τελείως διαφορετικές ιδέες για το ποια θα έπρεπε να είναι η μελλοντική τακτική και στρατηγική της ΟΟΕΟ.

Η ισορροπία δυνάμεων

Οι κοινοβουλευτικές εκλογές του Νοεμβρίου 1989 έδωσαν στην ΟΟΕΟ το 0,58% των ψήφων, μία βουλευτή και τη δυνατότητα να συμμετάσχει σε μία αδύναμη κυβέρνηση συνασπισμού με το ΠΑΣΟΚ και τον ΣΥΝ. Εκείνη την εποχή, είχαν ήδη εμφανιστεί συγκεκριμένοι «πόλοι» εντός του νέου κόμματος, ομαδοποιήσεις πέρα από τις οργανώσεις-μέλη της Ομοσπονδίας, οι οποίες, όμως, δεν λειτουργούσαν συγκροτημένα ούτε έφτασαν ποτέ σε, έστω και άτυπες, συμμαχίες. Ξεκινώντας από την πλέον μετριοπαθή και μετακινούμενοι σε ολοένα και πιο ριζοσπαστικές θέσεις, ήταν οι εξής:

Οι «*Θεσμικοί*», με την έννοια ότι αποδέχονταν τον καθιερωμένο τρόπο λειτουργίας της αστικής δημοκρατίας, με τυπικούς εκπροσώπους τις τοπικές ομάδες της Οικολογικής Συνεργασίας, τη Νέα Οικολογία και την Κίνηση Πολιτών του Σπ. Παπασπηλιόπουλου. Οι *Θεσμικοί* θεωρούνταν ότι ήταν το πλέον μετριοπαθές κομμάτι της ΟΟΕΟ, έχοντας σχέσεις και επαφές με τα καθιερωμένα κόμματα και ήταν, κατ' ουσίαν, οι παλιώ *Περιβαλλοντιστές*.

Η «*Προοδευτική Αριστερά*», που ήταν ακτιβιστές που προέρχονταν από τον χώρο του ΚΚΕ εσωτερικού και είχαν δραστηριοποιηθεί και στο Οικολογικό Τμήμα της Ε.ΑΡ. Ήταν κομμάτι των *Αριστεριστών* της προηγούμενης δεκαετίας.

Ο «*πόλος*» της ΡΗΞΗΣ (άλλη μια υπό-ομάδα των *Αριστεριστών*), που περιλαμβάνει τόσο την ομώνυμη ομάδα των Αθηνών όσο και τις αδελφές και/ή συμπαθούσες ομάδες ανά την Ελλάδα:

ΠΡΑΞΗ (Θεσ/κη), την (φεμινιστική) ομάδα-περιοδικό ΚΑΤΙΝΑ, την Εναλλακτική Ομάδα Υμηττού, την Οικολογική Κίνηση Κιλκίς, τη Ριζοσπαστική Εναλλακτική Κίνηση Ηρακλείου.

Η *Τρίτη Τάση*, η τελευταία υπο-ομάδα των Αριστεριστών, που προέρχονται από τον αναρχικό-αυτόνομο και αντιεξουσιαστικό χώρο, και περιλάμβανε ομάδες όπως τα *Άνθη του Κακού* (Μ. Πρωτοψάλτης) και το *Εναλλακτικό Κέντρο Πατησίων* (Θ. Παναγούλης).

Τέλος, οι «Καθαροί» Οικολόγοι, που καταλάμβαναν όλο το πολιτικό φάσμα και αποτελούσαν την, έστω και διασπασμένη, πλειοψηφία, από τους αριστερογενείς *Εναλλακτικούς Οικολόγους* και τις ομάδες «Οικολόγων Εναλλακτικών (Ο.Ε.)» που ξεφύτρωσαν σε όλη την Ελλάδα μετά τον Ιούνιο έως τους «σκούρους» Πράσινους της Ελληνικής Φυσιολατρικής Αντικυνηγετικής Πρωτοβουλίας (ΕΦΑΠ) του Κ. Τσίππια και τις α-πολιτικές, τοπικές ή/και μονοθεματικές οργανώσεις,⁵⁴ κυρίως της περιφέρειας.

Κατά βάσει η ΟΟΕΟ αποτελείτο από δύο μεγάλες «οικογένειες» οργανώσεων: από τη μία οι «Απολιτικές»/«Μονοθεματικές» οργανώσεις, κυρίως, της περιφέρειας, και από την άλλη οι ομάδες της «Πολιτικής Οικολογίας» (η *Τρίτη Τάση*, η *Προοδευτική Αριστερά*, η *ΡΗΞΗ*, οι *Θεσμικοί* και οι *Εναλλακτικοί Οικολόγοι*) των Αθηνών και της Θεσσαλονίκης. Αυτές οι δύο «οικογένειες» προσήλθαν στους ΟΟΕΟ με τελείως διαφορετικές ατζέντες. Οι απολιτικές-μονοθεματικές οργανώσεις ενδιαφέρονταν κυρίως για τα συγκεκριμένα και τοπικά τους περιβαλλοντικά προβλήματα, την εφαρμογή πρακτικών φιλικών προς το περιβάλλον και την αυστηρότερη εφαρμογή των υπαρχόντων νόμων. Οι συζητήσεις σχετικά με τη «διάρρηση του πολιτικού συστήματος», την «κινητοποίηση των μαζών» και την «ανατροπή του παρόντος συστήματος παραγωγής» τους απασχολούσε ελάχιστα έως καθόλου. Ήθελαν την ΟΟΕΟ να λειτουργεί ως μια οργάνωση-ομπρέλα, που θα ικανοποιούσε τις ανάγκες τους και θα τους επέτρεπε να συνομιλούν από μια θέση, σχετικής αλλά υπαρκτής, ισχύος με τον κρατικό μηχανισμό και τα πολιτικά κόμματα.⁵⁵ Από την άλλη, οι ομάδες της πολιτικής οικολο-

γίας έδιναν προτεραιότητα σε όλα αυτά τα «μεγάλα» θέματα, παρόλο που είχαν διαφορετικές ιδέες για το τι μέλλει γενέσθαι. Αλλά, παρόλο που οι πρώτοι αποτελούσαν την πλειονότητα των οργανώσεων, δεν κατάφεραν ποτέ, λόγω πολυδιάσπασης αλλά κυρίως απόστασης από το αθηναϊκό κέντρο, να προτείνουν μια κοινή ατζέντα και στρατηγική για την ΟΟΕΟ. Αυτό αφέθηκε εν λευκώ στις ομάδες της πολιτικής οικολογίας οι οποίες, όμως, είχαν πολύ μικρό δυναμικό και ήταν επαρκώς διαιρεμένες ώστε να μην καταφέρουν ποτέ να επιβάλουν τη δικιά τους ατζέντα στις απολιτικές/μονοθεματικές ομάδες, αλλά να τις χρησιμοποιούν ως εφεδρεία στο ξεκαθάρισμα των μεταξύ τους λογαριασμών.⁵⁶

Η μικρή ομοθυμία που υπήρχε ανάμεσα στις ομάδες πολιτικής οικολογίας προ των εκλογών του Νοεμβρίου 1989, εξανεμίστηκε στις αμέσως επόμενες 15 ημέρες, κατά τη διάρκεια των συζητήσεων για τη συμμετοχή της ΟΟΕΟ σε κυβέρνηση συνασπισμού. Έτσι, στην 3η Πανελλήνια Συνδιάσκεψη της ΟΟΕΑ (που ονομάστηκε «Οργανωτική») αυτές οι ομάδες ανέδειξαν όχι μόνο τις παλαιές, θεωρητικές τους διαφωνίες αλλά και τις πρόσφατες, προσωπικές αντιδικίες. Ήταν λοιπόν, ανίκανες να παρουσιάσουν ένα κοινό μέτωπο ενάντια στις, φυσιολογικές, φυγόκεντρες τάσεις των απολιτικών/μονοθεματικών οργανώσεων.

γκεκριμένες ομάδες υπέθεσαν, ξεκάθαρα εσφαλμένα, ότι η ΟΟΕΟ δεν ήταν παρά το νέο περιτύλιγμα μιας παλιάς ιδέας.

56. Ας σημειωθεί ότι η ΟΟΕΟ δεν είναι το μόνο ελληνικό κόμμα της Μεταπολίτευσης που η πρώιμη ιστορία του σημαδεύτηκε από την ένταση μεταξύ των εσωκομματικών ομάδων: το ΠΑΣΟΚ της περιόδου Φθινόπωρο 1974-Ανοιξη 1975 έζησε μια παρόμοια κατάσταση όπου τις αντιτιθέμενες ομάδες τις ένωσαν η διαφορετική ανάγνωση της Ιδρυτικής του Διακήρυξης (σ.σ. όπως και την ΟΟΕΟ την «έωννε» η διαφορετική εκτίμηση για το τι είναι Οικολογία) και η προσωπικότητα του Α. Παπανδρέου (βλ. Μ. Σπουρδαλάκης, «Από το "Κίνημα Διαμαρτυρίας" στο "Νέο ΠΑΣΟΚ"», στο Μ. Σπουρδαλάκης (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ: Κόμμα-Κράτος-Κοινωνία*, Πατάκης, Αθήνα 1998, σ. 21). Στην ΟΟΕΟ, όμως, κανείς δεν είχε την αντίστοιχη δύναμη, είτε για να την κρατήσει ενωμένη είτε για να «εκπαραθυρώσει» τους εσωκομματικούς του αμφοβητίες. Δεν πρέπει, επίσης, να υποβαθμίζεται και μία ακόμη σημαντική διαφορά: η ΟΟΕΟ, σύσα ομοσπονδία ομάδων, όφειλε να επιτυγχάνει μία διπλή ισορροπία τόσο των τάσεων (Περιβαλλοντιστές, Αριστεριστές, κτλ.) όσο και των ομάδων.

54. Όπως ο Σύλλογος Αντικαπιτιστών, η ομάδα-περιοδικό για τα δικαιώματα των ομοφυλοφίλων ΚΡΑΞΙΜΟ, ο Σύλλογος Φίλων του Ποδηλάτου, κ.ά.

55. Όπως ανέφερε η Ν. Καρδαράκη (Φίλοι του Ποδηλάτου) στη συνέντευξή της. Αξίζει εδώ να τονισθεί ότι αυτοί ήταν οι στόχοι που είχε θέσει η παλιά Ομοσπονδία, η οποία, όμως, έπασχε και από μια αλλεργία προς την πολιτική. Οι συ-

β. Το είδος των προκλήσεων

Παρότι τα προβλήματα που ανέφερα προηγουμένως ήταν αναμφίβολα σημαντικά, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, αν η ΟΟΕΟ δεν ήταν υποχρεωμένη να λειτουργήσει υπό πίεση αμέσως μετά τη δημιουργία της, η καθημερινή επαφή και τριβή μεταξύ ακτιβιστών και οργανώσεων θα επέτρεπε την εκτόνωση της έντασης με έναν μη-εκρηκτικό τρόπο και θα οδηγούσε, αν όχι στην ανάδειξη ενός ηγετικού μπλοκ, τουλάχιστον σε ένα καθολικά αποδεκτό *modus operandi*.⁵⁷ Δυστυχώς, αυτή η πολυτέλεια χρόνου δεν υπήρξε. Στις επόμενες ενότητες θα καταδειχθεί πώς το είδος των προκλήσεων που αντιμετώπισε η ΟΟΕΟ, σε συνδυασμό με τα εσωτερικά της προβλήματα, έφεραν τη διάλυσή της.

3. Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Την επομένη των εκλογών της 5ης Νοεμβρίου έγινε φανερό ότι η ΟΟΕΟ με τη μία της βουλευτή θα μπορούσε να στηρίξει μια κυβέρνηση συνασπισμού σε συνεργασία με το ΠΑΣΟΚ (129 βουλευτές) και τον ΣΥΝ (21 βουλευτές). Στο 2ο Πανελλήνιο Συνέδριο (11-12 Νοεμβρίου 1989, Αθήνα) που συγκλήθηκε για αυτόν και μόνο τον λόγο, φάνηκε ξεκάθαρα ότι αρκετοί δεν θα ήθελαν να πετάξουν έτσι απλά τη δοθείσα, μοναδική, ευκαιρία. Αλλά για τους περισσότερους ακτιβιστές παρέμενε γεγονός πως το ΠΑΣΟΚ ήταν υπερβολικά αφεγγύο για να διακινδυνεύσουν μια συνεργασία μαζί του. Έτσι, η Συνδιάσκεψη αποφάσισε, με συντριπτική πλειοψηφία, να μην υποστηρίξει κανένα κυβερνητικό σχήμα. Αυτό, όμως, δεν εμπόδισε συγκεκριμένα μέλη της Γραμματείας κατά τις επαφές τους με το ΠΑΣΟΚ και τον ΣΥΝ—όπου ουσιαστικά το μόνο που είχαν να κάνουν ήταν να μεταφέρουν την άρνηση της Συνδιάσκεψης για συνεργασία—να προωθούν, υπόγεια, τις δικές τους, προσωπικές και συχνά αντικρουόμενες ατζέντες σχετικά με την κυβερνητική συνε-

57. Ανάλογο παράδειγμα αποτελούν οι γερμανοί πράσινοι, όπου οι αντιτιθέμενες ομάδες των *Reals* και *Fundis*, κατάφεραν να συνυπάρξουν και να οδηγήσουν το κόμμα τους μέχρι το κατώφλι της κεντρικής εξουσία, παρά τις σοβαρές θεωρητικές τους διαφωνίες οι οποίες και οδήγησαν στην τελική αποχώρηση των *Fundis* το 1991 [Doherly, ό.π., σ. 107-108]. Στην ελληνική περίπτωση, αντιθέτως, υπάρχει το πρωθυπουργικό της εκπροσώπησης στην κεντρική πολιτική σκηνή πριν από την πραγματοποίηση των σχέσεων δύναμης (*power configuration*) μεταξύ των ομάδων.

γασία. Ελάχιστοι ακτιβιστές, ιδιαίτερα όσοι βρίσκονταν εκτός Αθηνών, βρήκαν του γούστου τους το να μαθαίνουν από τις εφημερίδες ότι η Γραμματεία των ΟΟΕΟ συζητούσε και τελικά απέρριψε οριακά, τις πρώτες πρωινές ώρες της 17ης Νοεμβρίου, μια συνεργασία με το ΠΑΣΟΚ, κάτι για το οποίο είχε ήδη αποφασίσει ξεκάθαρα μια Πανελλήνια Συνδιάσκεψη μία εβδομάδα νωρίτερα.⁵⁸ Βέβαια, δεν έλειψαν εκείνοι οι οποίοι πίστευαν ότι τόσο ο ΣΥΝ (π.χ. άποψη του Κ. Διάκου/Τρίτη Τάση) όσο και το ΠΑΣΟΚ (π.χ. άποψη Λ. Λουλουδή/Προοδευτική Αριστερά) δεν ήταν ειλικρινείς στις προθέσεις τους για συνεργασία αλλά προσπαθούσαν να «εκβιάσουν» αλλήλους χρησιμοποιώντας την ΟΟΕΟ ως μοχλό πίεσης. Αυτό το, πρωτόγνωρο, ενδιαφέρον σίγουρα κολάκευε αρκετούς αλλά αρκετοί ήταν και εκείνοι που πίστευαν ότι ο χώρος «μεγαλοπιανόταν» χωρίς να έχει τα φόντα για κάτι τέτοιο.

Τελικά, οι επαφές απέτυχαν και η Οικουμενική Κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ-ΣΥΝ-ΝΔ ήταν γεγονός στις 22 Νοεμβρίου. Αλλά οι δύο εβδομάδες που μεσολάβησαν ήταν αρκετές για να δηλητηριάσουν τις σχέσεις ανάμεσα στα ηγετικά στελέχη των ΟΟΕΟ. Η προσωπική διπλωματία που εφάρμοσαν ορισμένοι καθώς και οι προσπάθειες της Γραμματείας να χαράξει αυτόνομη γραμμή—αντίθετη στις αποφάσεις της 2ης Συνδιάσκεψης—προκάλεσαν σημαντικές εντάσεις και αρκετοί θα συμφωνούσαν με την αποστροφή του Γ. Σχιζα (Ο.Σ., 25.4.2001) «τα γεγονότα εκείνων των ημερών μου προξενούσαν αηδία». Και όλα αυτά για μια σειρά επαφών που, όπως δηλώνουν σήμερα οι τότε συμμετέχοντες, «δεν ήμασταν πολιτικά ώριμοι για να τις διαχειριστούμε» (Γ. Καραμπελιάς/ΡΗΞΗ) και «δεν μπορούσαμε να χορέψουμε το μπαλέτο ακριβείας που απαιτούνταν» (Κ. Διάκος/Τρίτη Τάση)

58. Βλ. *Τα Νέα*, 15.11.1989, σ. 7, και 18.11.1989, σ. 11. Τυπικό της μυστικότητας και της σύγχυσης των ημερών είναι το γεγονός πως, όπως μου δήλωσαν διάφοροι ακτιβιστές, διαφορετικά μέλη της Γραμματείας είχαν επαφές με διαφορετικά μεγαλοστελέχη του ΠΑΣΟΚ και του ΣΥΝ—ανάλογα με ποιον γνώριζε ο καθένας—όπου προωθούσαν τα δικά τους σχέδια. Έτσι, μου αναφέρθηκε ότι το ΠΑΣΟΚ «έδινε» τότε, *maximum [sic]*, δύο υποργαία στην ΟΟΕΟ, το ΥΠΕΧΩΔΕ και είτε το Παιδείας είτε το Πολιτισμού. Περιττό να προσθέσω ότι μια τέτοια πρόταση δεν έγινε ποτέ δημόσια, ούτε ενημερώθηκαν τα υπόλοιπα στελέχη των ΟΟΕΟ—π.χ. ο Μ. Τρεμόπουλος μου δήλωσε ότι το έμαθε για πρώτη φορά από εμένα—ενώ τα άτομα που συμμετείχαν σε αυτές τις επαφές δίνουν συχνά αντικρουόμενες περιγραφές των γεγονότων.

4. Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ «ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΟ»

Άμέσως μετά τον σχηματισμό της Οικουμενικής Συνεργασίας, η ΟΟΕΟ προσπάθησε να αντιμετωπίσει το πασιφανές οργανωτικό χάος που επικρατούσε. Το θέμα της λειτουργικής οργάνωσης εστιαζόταν στην επιλογή της έμμεσης ή της άμεσης εκπροσώπησης. Το πρώτο σενάριο, που το υποστήριζαν οι πόλοι της ΡΗΞΗΣ, των Θεσμικών και οι Ο.Ε. ομάδες από τους Εναλλακτικούς Οικολόγους, περιελάμβανε μία ισχυρή Γραμματεία, που θα εκλεγόταν από το Γενικό Συνέδριο της ΟΟΕΟ και θα τη διοικούσε για ένα εύλογο χρονικό διάστημα –το εξάμηνο ήταν η λύση που φαινόταν να προκρίνεται. Η Γραμματεία θα μπορούσε να παίρνει αποφάσεις τακτικού χαρακτήρα και θα λογοδοτούσε *εκ των υστέρων* στο Γενικό Συνέδριο –στο οποίο παρέμενε υπόλογη.

Το δεύτερο σενάριο υποστηριζόταν από τους πόλους της Τρίτης Τάσης, της Προοδευτικής Αριστεράς, την πλειοψηφία των Εναλλακτικών Οικολόγων (π.χ. την ΕΚΟ), τους «Πράσινους Χμερ» και τις περισσότερες απολιτικές ομάδες. Αυτό το πρότειναν ήταν ουσιαστικά το *sic ut quis*: η Γενική Συνέλευση θα ήταν κυρίαρχη, θα εξέλεγε μια Γραμματεία διαχειριστική των αποφάσεών της, από την οποία θα εκλεγόταν ένα 9μελές Προεδρείο, με 15ήμερη θητεία και, ουσιαστικά, καμία αρμοδιότητα: οποιαδήποτε απόφαση, τόσο τακτικού όσο και στρατηγικού χαρακτήρα, έπρεπε να κυρωθεί από τη Γενική Συνέλευση. Οι λόγοι της αντίθεσής τους σε μια πιο συγκεντρωτική δομή ποικίλαν: οι πρώτοι τρεις (η Τρίτη Τάση, η Προοδευτική Αριστερά και οι Εναλλακτικοί Οικολόγοι) ήταν αντίθετοι σε ένα συγκεντρωτικό σύστημα οργάνωσης λόγω είτε του αναρχο-αυτόνομου παρελθόντος του είτε λόγω της τραυματικής τους εμπειρίας από την «συγκεντρωτική δημοκρατία» των δύο ελληνικών κομμουνιστικών κομμάτων. Οι τελευταίοι (οι απολιτικές/μονοθεματικές ομάδες) φοβούταν ότι θα περιθωριοποιούταν, λόγω του μικρού τους μεγέθους και ειδικού βάρους, εντός μιας πιο συγκεντρωτικής Ομοσπονδίας.

Το τι έμελλε γενέσθαι συζητήθηκε στην 3η Πανελλήνια Συνδιάσκεψη (τέλη 1990-αρχές 1991) που εξελίχθηκε σε θρίαμβο των υποστηρικτών της άμεσης εκπροσώπησης. Η Γενική Συνέλευση παρέμενε κυρίαρχη, ενώ η Γραμματεία (που αριθμούσε άνω των 50 μελών) απλώς διαχειριζόταν τις αποφάσεις της πρώτης και θα αναεωνόταν κατά το ήμισυ μηνιαίως. Το 9μελές Προεδρείο, με 15ή-

μερη θητεία, διαχειριζόταν με τη σειρά του τις αποφάσεις της Γραμματείας.

Αυτό το σχήμα ήταν αδύνατο να λειτουργήσει. Στις συνεντεύξεις τους, οι πρωταγωνιστές της περιόδου, αναφέρθηκαν εκτενώς στο οργανωτικό χάος. Με τις εκλογές του Απριλίου να πλησιάζουν και την αυξανόμενη προσοχή που της αφιέρωνε ο Τύπος, η ΟΟΕΟ άρχισε να δείχνει σημάδια διάλυσης: διαφορετικές ομάδες έστελναν στις εφημερίδες αντικρουόμενες δηλώσεις –όλες με την υπογραφή «μέλος της ΟΟΕΟ»– το περιεχόμενο των επίσημων ανακοινώσεων της Γραμματείας εξαρτιόταν από το άτομο (και την ομάδα στην οποία ανήκε) που χειριζόταν το fax, οι συναντήσεις της Γραμματείας σπανίως είχαν απαρτία (λόγω τόσο του μεγέθους όσο και των μαραθώνιων συνεδριάσεών της) ή ασχολιόταν με τα θέματα στην ατζέντα –και μόνο με αυτά.⁵⁹

Στη βουλευτή της ΟΟΕΟ, Μαρίνα Δίζη, είχε ουσιαστικά απαγορευτεί να εκφέρει προσωπική άποψη. Σε αρκετές περιπτώσεις, ειδικά σε ραδιοφωνικές συνεντεύξεις, «μεγαλοστελέχη» κάθονταν δίπλα της και της περνούσαν σημειώματα με το τι έπρεπε να απαντήσει στις ερωτήσεις των δημοσιογράφων.⁶⁰ Έτσι, η βουλευτής έγινε με τη σειρά της ο εκφραστής απόψεων συγκεκριμένων ομάδων –διαφορετικών κάθε φορά–, που προσπαθούσαν να προωθήσουν μέσω της δουλειάς και της παρουσίας της τη δικιά τους ατζέντα. Όλες εν γένει οι βουλευτές της ΟΟΕΟ δεν έτυχαν της καλύτερης υποδοχής από τα «μεγάλα ονόματα» –όλοι τους άνδρες– του χώρου. Η εκλογή τους αποδόθηκε στη «αλφαβητική σταυροδοσία»,⁶¹ κατηγορήθηκαν για την άγνοιά τους περί οικολογικών ή/και εναλλακτικών αρχών, ενώ ουσιαστικά αποτελούσαν τα «νόθα» ενός

59. Το φαινόμενο αυτό δεν είναι άγνωστο στους μελετητές πράσινων κομμάτων και, μάλιστα, περιγράφεται με τον όρο «στρωματαρχία» (statararchy), «η ανάδειξη άτυπων πολιτικών χειριστών (entrepreneurs) [...] σε διαφορετικά επίπεδα του κόμματος και, κυρίως, εκτός των επίσημων δομών απόδοσης ευθυνών» [Doherty, ό.π., σ. 104, αναφερόμενος στο H. Kitschelt, ό.π.].

60. Μια τακτική με την οποία «και η ίδια συμφωνούσε, αφού κατανοούσε τις ελλείψεις της [sic]», σύμφωνα με κάποια από τα άτομα με τα οποία συνομίλησα.

61. Καθώς οι εκλογείς δεν γνώριζαν κανέναν από τους υποψηφίους, υποτίθεται ότι ψήφιζαν το πρώτο –αλφαβητικά– γυναικείο όνομα στη λίστα (λόγω πάλι μιας ομπάθειας προς τις γυναίκες υποψηφίους που κανείς δεν έχει κατορθώσει ακόμα να αιτιολογήσει επαρκώς). Το γεγονός παραμένει ότι η εκλογή μιας, μη-επαγγελματία πολιτικού είχε πολύ καλή απήχηση τόσο στο κοινό όσο και, κυρίως, στον Τύπο.

παραταξιακού αγώνα για επικράτηση ανάμεσα στους «ηγέτες».

«Είχαμε επιλέξει, για καλό ή για κακό, να μην προβάλλουμε κανένα από τα ηγετικά στελέχη του κινήματος. Έτσι ο ψηφοφόρος δεν ήξερε ποιον να διαλέξει... και ψήφισε αυτούς που ψήφισε!» (Ν. Χρυσόγελος/Ο.Ε. Αθήνας).

«Τότε σκεφτόμουν [πριν τις εκλογές του Απριλίου 1990] ότι αν εκλεγόταν βουλευτής ο Καραμπελιάς θα έπρεπε να ορίσουμε Γενικό Γραμματέα για την ΟΟΕΟ, για να λειτουργήσει ως αντίβαρο» (Γ. Παρασκευόπουλος/ΕΚΟ).

Θα ήταν δίκαιο να τονισθεί ότι, παρά την έλλειψη θεωρητικής κατάρτισης στα περί του κινήματος, πολιτικής εμπειρίας και (σε κάποιες περιπτώσεις) προσωπικών λαθών, οι γυναίκες βουλευτές της ΟΟΕΟ ήταν αγαπητές στο κοινό, έπαιξαν καλά τον ρόλο τους σε όποια happenings τους ζητήθηκε εντός Κοινοβουλίου, και, ακούσια, απετέλεσαν ένα *cordon sanitaire* ανάμεσα στις αντιμαχόμενες φατρίες, οι οποίες προσπάθησαν, ανεπιτυχώς, να τις ελέγξουν.

Οι εκλογές του Απριλίου 1990 απετέλεσαν ένα σημείο καμπής. Η ΟΟΕΟ κατάφερε να αυξήσει το εκλογικό της ποσοστό σε 0,77% και να εκλέξει ξανά μία γυναίκα βουλευτή. Αλλά οι διεργασίες που τη διέλυναν σιγά-σιγά βγήκαν πλέον στο προσκήνιο. Ο πόλος των Θεσμικών διαλύεται: η Κίνηση Πολιτών αποχωρεί πριν από τις εκλογές, διαφωνώντας με την υποψηφιότητα ενός γνωστού ομοφυλόφιλου, ενώ οι περισσότεροι της Ν.Ο./Ο.Σ. εγκαταλείπουν την Ομοσπονδία αμέσως μετά. Την ίδια τύχη έχει και η Προοδευτική Αριστερά.⁶²

Ένα άλλο θύμα αυτής της «ατέρμονης συζήτησης», ήταν οι απο-

62. Αν εξαιρέσουμε αυτούς που τους κατηγορήσαν για οπορτουνισμό, η αλήθεια μάλλον βρίσκεται στο γεγονός ότι τόσο οι Θεσμικοί όσο και η Προοδευτική Αριστερά είχαν απογοητευθεί από το χάος που επικρατούσε, τα μικρά εκλογικά ποσοστά και την αδυναμία τους να οργανώσουν την Ομοσπονδία όπως αυτοί ήθελαν. Για άτομα του δικού τους προφίλ (επαγγελματίες, τριαντάρηδες, με επαφές με τις ελίτ) ήταν αδιανόπιο να συνεχίσουν να «σαλαβουτούν» σε έναν χώρο χωρίς προοπτική. Δεν είναι τυχαίο ότι άτομα που προέρχονται από άλλες τάξεις της ΟΟΕΟ αναφέρθηκαν σε αυτά τα προβλήματα, π.χ. «Εμείς είχαμε τις δουλειές μας, δεν μπορούσαμε να τις αφήνουμε κάθε λίγο και λιγάκι και να τρέχουμε στην Αθήνα» (Μ. Τρεμόπουλος, Εναλλακτικοί Οικολόγοι/ΟΚΘ) και «εμείς είμαστε επαγγελματίες και είχαμε πολύ λίγο χρόνο να αφιερώσουμε. Δεν μπορούσαμε να το σπαταλάμε σε ατέρμονες συζητήσεις! Την Ομοσπονδία τη διαχειρίζονταν οι ανεπάγγελτοι!» (Ν. Καρδακάρη, Φίλοι του Ποδηλάτου).

λιτικές ομάδες. Οι περισσότεροι ακτιβιστές τόνισαν στις συνευθύνσεις τους ότι αυτές οι μικρές, επαρχιακές, μονοθεματικές ομάδες δεν μπορούσαν ή δεν ήθελαν να παρακολουθήσουν τον γενικό και συνεχή διάλογο επί μιας «πολιτικής» ατζέντας. Καθώς, λοιπόν, ήταν απασχολημένες κυρίως με τα δικά τους, συγκεκριμένα και συνήθως τοπικά, προβλήματα, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι διεργασίες εντός της Ομοσπονδίας ήταν υπερβολικές για τις δυνατότητες και τα ενδιαφέροντά τους. Αντίθετα, οι συγκεκριμένες οργανώσεις δήλωναν από την πλευρά τους ότι είχαν απογοητευτεί από την αδελφοκτόνα σύγκρουση εντός της ΟΟΕΟ και η μία μετά την άλλη εγκατέλειπαν την Ομοσπονδία.⁶³ Μετά τις εκλογές του Απριλίου απομένουν μόνο οι Εναλλακτικοί Οικολόγοι, η Τρίτη Τάση και η ΡΗΞΗ, οι οποίοι, ελεύθεροι από τους «περιορισμούς» του μεσαίου χώρου που είχε αποχωρήσει, προχωρούν προς μία μετωπική σύγκρουση.

Οι λόγοι δυσαρέσκειας και αντιδικίας εκτείνονταν σε τρία επίπεδα, ένα «προσωπικό», ένα «ιδεολογικό» και ένα «οικολογικό», ενώ οι συμμαχίες σε κάθε περίπτωση διέφεραν.

Η «προσωπική» ένταση εντοπιζόταν μεταξύ ορισμένων ακτιβιστών των Εναλλακτικών Οικολόγων συν, σε μικρότερο ποσοστό, της Τρίτης Τάσης και της ΡΗΞΗΣ, και συγκεκριμένα του ηγέτη της Γ. Καραμπελιά. Οι ακτιβιστές με τους οποίους μίλησα στην Αθήνα έβλεπαν μάλλον θετικά τη ΡΗΞΗ. Όλοι τόνισαν ότι ήταν μια ομάδα στην οποία μπορούσες να βασιστείς, ότι θα έφερναν εις πέρας ό,τι τους είχε ανατεθεί, ότι ήταν ακριβείς και τιμούσαν τις συμφωνίες που έκλειναν. Από την άλλη, βέβαια, υπήρχαν και κάποια σημεία τριβής: αναφέρθηκε ότι η ΡΗΞΗ και, ιδιαιτέρως, ο ηγέτης της μητρικής ομάδας, προσπαθούσαν υπερβολικά να διαφημίσουν εαυτούς, ήθελαν να είναι πανταχού παρόντες, «προσπαθούσαν να εκβιάσουν την επιδοκimasία για τις προσπάθειές τους».⁶⁴ Ο πλέον σκληρός πολέμος της ομάδας ΡΗΞΗΣ (και του Γ. Καραμπελιά ει-

63. Ν. Καρδακάρη (συνέντευξη) και ανακοινώσεις αποχώρησης των Ο.Ε. Υμηπτού (Απρίλιος 1990), Πρωτοβουλία Πολιτών Χολαργού (2.4.1990, με τη σημείωση «να δημοσιοποιηθεί μετά τις εκλογές»), Οικολογική Κίνηση Καλαμάτας (3.5.1990), ΕΚΙΧ (Ελληνική Κίνηση Χριστιανο-σοσιαλιστών, 5.5.1990) – όλες από το αρχείο του Σπ. Ψύχα.

64. Όπως χαρακτηριστικά μου είπε ο Γ. Σχίζας «δεν είχαν υπομονή: αν ήταν πιο διακριτικοί και είχαν ένα πιο χαμηλό προφίλ δεν υπάρχει αμφιβολία ότι θα κατέληγαν να ηγηθούν της ΟΟΕΟ».

δικότερα) ήταν η ΟΚΘ (και ο Μ. Τρεμόπουλος, συγκεκριμένα).⁶⁵

Η «ιδεολογική» αντιπαράθεση υπήρχε ανάμεσα στους Εναλλακτικούς Οικολόγους και την Τρίτη Τάση, με τον πόλο της ΡΗΞΗΣ ως το αντίπαλο δέος, εξαιτίας των θέσεων της τελευταίας για τα «εθνικά» θέματα. Η ΡΗΞΗ υποστήριζε ότι υπήρχε μια τουρκική επιθετικότητα εναντίον της Ελλάδας, εμφανής τόσο στην κατοχή της Κύπρου όσο και στην ένταση στο Αιγαίο, διαφωνώντας με τις διεθνιστικές απόψεις της άλλης πλευράς. Γι' αυτό τον λόγο, τόσο η αρχή της μη-βίας (βασική αρχή της ΟΟΕΟ) όσο και το θέμα των αντιρροπιών συνείδησης έπρεπε να αντιμετωπισθούν με αυτό το δεδομένο ως γνώμονα. Η ΡΗΞΗ υποστήριζε επίσης ότι η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης δεν ήταν τουρκική, όπως αρκετά μέλη της διατεινόταν και ακόμη περισσότερα μέλη της ΟΟΕΟ ήταν διατεθειμένα να τους αναγνωρίσουν –στα πλαίσια των αρχών της αυτοδιάθεσης και του αυτοπροσδιορισμού. Όσον αφορά το «Μακεδονικό», η ΡΗΞΗ δεν αποδεχόταν το όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας» για την ΠΓΔΜ αν και ήταν θετικά διακείμενη προς μια σύνθετη ονομασία.

Τέλος, η «οικολογική» διαφωνία» αφορά τη χρήση και το περιεχόμενο των όρων «Εναλλακτικός» και «Οικολόγος» που, μετά τον Απρίλιο του 1990, αρχίζουν να χρησιμοποιούνται ξεχωριστά, ορίζοντας τις δύο αντίπαλες φατρίες (τους πόλους της ΡΗΞΗΣ, κυρίως, και της Τρίτης Τάσης από τη μία και των Εναλλακτικών Οικολόγων από την άλλη). Σε αυτή τη διαφωνία για το «filioque», όπως εύστοχα χαρακτηρίστηκε, η ΡΗΞΗ, και μέχρι ενός σημείου και η Τρίτη Τάση, υποστήριζαν ότι «Οικολόγοι» και «Εναλλακτικοί» ήταν δύο διαφορετικά, αν και αδελφά, κινήματα. Για τους Εναλλακτικούς Οικολόγους μια τέτοια άποψη ήταν βλασφημία. Αυτοί ήταν Εναλλακτικοί Οικολόγοι: αφαιρώντας τους τον επιθετικό προσδιορισμό, υποβιβάζονταν –έτσι θεωρούσαν– στο επίπεδο των φυσιολατρών και των υγιεινιστών. Επομένως, η παλιά διχογνωμία «Οικολόγοι ή/και Εναλλακτικοί» αναδείχθηκε σε θέμα ιδεολο-

65. Το γεγονός ότι το κέντρο δράσης της ΟΟΕΟ είχε μεταφερθεί στην Αθήνα και ότι η ΡΗΞΗ ήταν η πιο οργανωμένη και ισχυρή αθηναϊκή ομάδα –σε συνδυασμό με τις αρχηγικές της τάσεις– ήταν βούτυρο στο ψωμί της, σχεδόν παθολογικής, φοβίας της ΟΚΘ ότι η «Αθήνα» προσπαθούσε να κατελώσει την Ομοσπονδία και να παρουσιάσει έναν de facto ηγέτη. Ας μην ξεχνάμε ότι παλαιότερα τον ρόλο του «κακού» τον είχαν επωμισθεί, εκόντες άκοντες, οι Θεσμικοί –και ιδιαίτερα η Ν.Ο./Ο.Σ.

γικής καθαρότητας. Και παρότι σήμερα λίγοι θα διαφωνούσαν ότι το «οικολογικό» και το «εναλλακτικό» κίνημα δεν ταυτίζονται –μάλλον το πρώτο είναι υπο-ομάδα του δεύτερου, όταν αναδύθηκε η συγκεκριμένη διαφωνία, η «εναλλακτικότητα» είχε αναδειχθεί σε προϋπόθεση εκ των ων ουκ άνευ ενός γνήσιου κινήματος πολιτικής οικολογίας. Και γι' αυτό οι Εναλλακτικοί Οικολόγοι δεν ήταν διατεθειμένοι να χαρίσουν αυτόν τον όρο στους αντιπάλους τους.

Ο Πίνακας 1 περιγράφει συνοπτικά τις δύο θέσεις: περιττεύει να τονίσω ότι αποτελεί σύνθεση πολλών και, σε ορισμένες περι-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Θέσεις των διαφόρων ομάδων σχετικά με το filioque

Η ΡΗΞΗ και η Τρίτη Τάση περιγράφουν...	...τους εαυτούς τους	...τους «άλλους»
	<ul style="list-style-type: none"> • Είμαστε «εναλλακτικοί οικολόγοι». Η Οικολογία έχει στόχο τον μετασχηματισμό της κοινωνίας με καθημερινές «επαναστατικές» πρακτικές. Συνεπώς, η Οικολογία είναι ipso facto «εναλλακτική». • Το οικολογικό κίνημα είναι ένα από τα πολλά «εναλλακτικά» κινήματα, όπως των εργατών, το φεμινιστικό κτλ. [Η Τρίτη Τάση είχε εσωτερικές διαφωνίες στο συγκεκριμένο θέμα] 	<ul style="list-style-type: none"> • Η «μεταρρυθμιστική» τους Οικολογία αποτελεί πρόκληση για ενσωμάτωση. • Είναι «πολιτικοί οικολόγοι» στοχεύουν ή/και λειτουργούν σε επίπεδο πολιτικού κόμματος και δεν κάνουν πράξη κάποιο «εναλλακτικό» κοινωνικό παράδειγμα
Οι Εναλλακτικοί Οικολόγοι περιγράφουν...	...τους εαυτούς τους	...τους «άλλους»
	<ul style="list-style-type: none"> • Είμαστε «εναλλακτικοί οικολόγοι»: έχουμε μια κοινωνικό-πολιτική ατζέντα και δεν μας ενδιαφέρουν οι μεταρρυθμιστικές προσεγγίσεις των Περιβαλλοντιστών. • Η κύρια κοινωνική αντίθεση είναι η Άνθρωπος-Φύση: όλες οι άλλες είναι παράγωγά της. 	<ul style="list-style-type: none"> • Χρησιμοποιούν την οικολογία σαν «όχημα» για αλλότριες επιδιώξεις. Δεν καταλαβαίνουν τι σημαίνει. • Είναι δογματικοί-αριστεριστές [και ειδικά για τη ΡΗΞΗ] με εθνικιστικές ιδέες

πτώσεις, αντικρουόμενων απόψεων των ακτιβιστών από τις δύο παρατάξεις και πρέπει να εκληφθεί ως αδρή χαρτογράφηση.

Αυτή η σοβούσα ένταση δεν επέτρεψε στην ΟΟΕΟ να κατεβάσει κοινά αποδεκτές πλατφόρμες στις δημοτικές εκλογές του Οκτωβρίου 1990: στην Αθήνα, η υποψηφιότητα του Μ. Μοδινού υποστηρίχθηκε από τη ΡΗΞΗ και την Τρίτη Τάση αλλά όχι από τους Εναλλακτικούς Οικολόγους, ενώ στη Θεσσαλονίκη παραλίγο να κατέβουν δύο αντιμαχόμενα ψηφοδέλτια, «Οικολόγων» εναντίον «Εναλλακτικών». Το 1991 ήταν ουσιαστικά μια περίοδος υπολειτουργίας της ΟΟΕΟ που έμοιαζε να περιμένει τη χαριστική βολή. Σε αυτό φόντο, προτάθηκε μια νέα οργανωτική δομή: η ομοσπονδιακή μορφή οργάνωσης θα παρέμενε αλλά τώρα άτομα θα εντάσσονταν σε τοπικές, περιφερειακές ή/και θεματικές οργανώσεις (π.χ. πυρηνικής ενέργειας, ατμοσφαιρικής μόλυνσης, δικαιώματα μειονοτήτων). Τα όργανα της Ομοσπονδίας θα εκλέγονταν από αυτές τις νέες ομάδες και όχι από τις παλιές οργανώσεις. Ασφαλώς και κάποιος θα μπορούσε να συμμετάσχει στην τοπική οργάνωση της ΟΟΕΟ π.χ. του Βόλου και στην Οικολογική Κίνηση Βόλου, αλλά δεν θα ήταν απαραίτητο η τελευταία να ήταν μέλος της Ομοσπονδίας. Παρότι αυτό το μοντέλο οργάνωσης είχε πασιφανή πλεονεκτήματα, αρκετοί από τους Εναλλακτικούς Οικολόγους με τους οποίους μίλησα, ανέφεραν ότι αυτό το σενάριο είχε και ένα επιπλέον, παράπλευρο αλλά εξόχως χρήσιμο, αποτέλεσμα: τη μείωση της δύναμης του πόλου της ΡΗΞΗΣ. Η λογική ήταν ότι, όπως σε κάθε χαλαρό σχηματισμό, μόνο ομάδες που ήταν ιεραρχικά δομημένες και λειτουργούσαν ως μπλοκ (ψήφων) μπορούσαν να υπερισχύσουν, όπως η ΡΗΞΗ. Με το νέο μοντέλο οργάνωσης, τα μέλη της τελευταίας θα διασκορπίζονταν στις τοπικές οργανώσεις της ΟΟΕΟ όπου θα ήταν μειοψηφία.⁶⁶ Μια παράλληλη πρόταση μετατροπής της ΟΟΕΟ σε Συνομοσπονδία «Οικολόγων» και «Εναλλακτικών», δεν έτυχε θερμής υποδοχής από καμία πλευρά.

Η νέα οργανωτική δομή ετέθη επί τάπητος στο Ιδρυτικό Συνέδριο της ΟΟΕΟ (Αίθουσα Ρουμελιωτών, Αθήνα 23-26 Ιανουαρίου

66. Αξίζει να σημειωθεί ότι το κατά πόσον ένα τέτοιο σχέδιο θα είχε τα επιθυμητά, για τους εμπνευστές του, αποτελέσματα αμφισβητήθηκε έντονα τόσο από τον Κ. Διάκο (Τρίτη Τάση), που ήταν αντίθετος στο νέο οργανωτικό σχήμα, όσο και από τον Γ. Καραμπελιά (ΡΗΞΗ) –που το υποστήριζε– όταν τους ενημέρωσα για την ύπαρξη ενός τέτοιου σχεδίου.

1992), το οποίο ξεκίνησε μέσα στο βαρύ κλίμα που δημιουργούσαν οι εξελίξεις στο γιουγκοσλαβικό: συγκεκριμένα στα τέλη του 1991, η ΠΓΔΜ είχε ζητήσει να αναγνωριστεί με το όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας». Έτσι, οι υπάρχουσες προσωπικές αντιπαλότητες και οργανωτικές διαφορές οξύνθηκαν εξαιτίας των αγεφύρωτων διαφορών στα «εθνικά» θέματα. Τα αντίπαλα στρατόπεδα αποτελούνταν από τους «εθνικιστές», τον πόλο της ΡΗΞΗΣ και τους περισσότερους από τους εναπομείναντες Θεσμικούς, και τους «διεθνιστές» –κυρίως οι Εναλλακτικοί Οικολόγοι και φοιτητικές ομάδες. Οι διαφορετικές απόψεις ήταν γνωστές από καιρό και οι δύο πλευρές είχαν καταλήξει σε μία σιωπηρή συμφωνία ότι διαφωνούν. Οι θέσεις της ΡΗΞΗΣ δεν ήταν άγνωστες και είχαν ασχολήσει αρκετούς όταν, τον Ιούνιο 1989, συζητήθηκε η ένταξη της στον χώρο. Όπως ανέφερε ο Γ. Παρασκευόπουλος στη συνέντευξή του, «στην αρχή είχαμε πει, “ας είναι, θα ασχοληθούμε με αυτό στο μέλλον”. Όμως τα πράγματα άρχισαν να αλλάζουν, η κοινωνία άρχισε να ενδιαφέρεται [για το Μακεδονικό]». Αυτό το συνεχώς αυξανόμενο ενδιαφέρον, ανέδειξε τις σιωπηλές διαφωνίες, με αποτέλεσμα να σχηματιστεί μια προ-Συνεδριακή συμμαχία με τον ξεκάθαρο στόχο, σύμφωνα με τον Μ. Τρεμόπουλο, «να περάσει στο [Ιδρυτικό] Συνέδριο τόσες και τέτοιες αποφάσεις που η ΡΗΞΗ θα έπρεπε ή να αναθεωρήσει ή να αποχωρήσει».

Το πρώτο θέμα που συζητήσαν οι περίπου 160 συμμετέχοντες του Συνεδρίου ήταν πράγματι η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και το θέμα της ονομασίας των Σκοπίων. Η ύπαρξη δύο αρχικών, και εντελώς αντίθετων, ψηφισμάτων από τους Τρεμόπουλο και Καραμπελιά φάνηκε προς στιγμήν να οδηγεί σε μετωπική σύγκρουση. Μια τρίτη, «μέση» πρόταση από την Τρίτη Τάση (υποστηριζόμενη και από κάποιους Εναλλακτικούς Οικολόγους, όπως ο Γ. Παρασκευόπουλος) πρώτευσε στη σχετική ψηφοφορία αλλά δεν πλειοψήφησε. Επιπλέον πίεση από την Τρίτη Τάση οδήγησε τους συνέδρους να αποφασίσουν στη σύγκληση ενός Ειδικού Συνεδρίου στο άμεσο (αλλά άδηλο) μέλλον. Έτσι, η θεαματική σύγκρουση αποσοβήθηκε αλλά, παράλληλα, κατέρρευσε και το αργαγές μέτωπο εναντίον της ΡΗΞΗΣ.⁶⁷ Παρόμοιοι λεπτοί, όσο και απελ-

67. «Σε αυτό το σημείο το μπλοκ μας ράγισε. Και άρχισαν να ψηφίζουν όχι βάσει ενός στρατηγικού σχεδίου αλλά βάσει των προσωπικών τους προτιμήσεων. Γι' αυτό πιστεύω ότι ο Παρασκευόπουλος έκανε λάθος επιλογή. Σίγουρα πίστευε ότι αυτό που ψήφισε [η πρόταση της Τρίτης Τάσης] ήταν το σωστό. Αλλά δεν ή-

πισμένοι, χειρισμοί έγιναν και για την αρχή της μη-βίας.

Εν τέλει, η συζήτηση έφτασε στα οργανωτικά θέματα. Όπως έχω ήδη αναφέρει, υπήρχε ένα είδος προ-συνεδριακής συμφωνίας κυρίων, που υπαγόρευε ότι οι οργανώσεις θα έπαιναν να είναι τα ομόσπονδα μέλη της ΟΟΕΟ. Το ερώτημα ήταν αν θα αντικαθίσταντο από τοπικές/περιφερειακές και θεματικές οργανώσεις (κάτι που προτιμούσε η ΡΗΞΗ) ή θα στηριζόταν στην ατομική συμμετοχή, δηλαδή θα μετασχηματιζόταν σε τυπικό κόμμα (όπως ήθελε η Ο.Ε. Αθηνών). Αλλά το ουσιαστικό πρόβλημα ήταν ότι καμία από τις δύο προτάσεις δεν παρουσιάστηκε αναλυτικά στη συντριπτική πλειονότητα των υπόλοιπων, τοπικών, ομάδων. Εκάτερες φάνταζαν –αν δεν ήταν– ως πρόσκληση σε (πολιτική) αυτοκτονία. Έτσι, ενώ τα «μεγάλα ονόματα» της ΟΟΕΟ πίστευαν ότι το θέμα είχε διευθετηθεί, ήρθαν τα πάνω-κάτω. Μετά από τη σκληρή κριτική από εκπροσώπους περιφερειακών οργανώσεων, οι περισσότεροι από τους υποστηρικτές της αναδιοργάνωσης αναθεώρησαν. Όταν τελικά το Συνέδριο ψήφισε να διατηρήσει την υπάρχουσα δομή της ΟΟΕΟ, οι Ο.Ε. Αθηνών τήρησαν την απειλή που είχαν εκτοξεύσει κατά την προϋούσα συζήτηση και αποχώρησαν. Η παρουσία των Εναλλακτικών Οικολόγων εντός της ΟΟΕΟ κατέρρευσε ακριβώς τότε: αυτό ήταν το ουσιαστικό τέλος τόσο του Συνεδρίου όσο και της Ομοσπονδίας παρόλο που εξελέγη νέα Γραμματεία –πλήρως ελεγχόμενη από τους πόλους της ΡΗΞΗΣ και της Τρίτης Τάξης– η οποία αποφάσισε για μια δεύτερη συνέχεια του Ιδρυτικού Συνεδρίου.

H de facto κατάργηση της ΟΟΕΟ

Εν τω μεταξύ, τα πράγματα χειροτέρευαν σχετικά με το Μακεδονικό. Στις 15.02.1992 οργανώθηκε στη Θεσσαλονίκη συλλαλητήριο κατά της αναγνώρισης των Σκοπίων με το όνομα Μακεδονία, στο οποίο συμμετείχαν (τουλάχιστον) τρεις ομάδες-μέλη της ΟΟΕΟ. Η σημαντικότερη ήταν η ΠΡΑΞΗ, η αδελφή-οργάνωση της ΡΗΞΗΣ στη Θεσσαλονίκη, η οποία κατηγορήθηκε από την ΟΚΘ ότι χρησιμοποίησε τον τίτλο της ΟΟΕΟ στις σχετικές ανακοινώσεις της για το συλλαλητήριο, αντίθετα από τις αποφάσεις της Γραμματείας.⁶⁸ Επι-

ταν αυτό το θέμα τότε! Το θέμα ήταν να διατηρήσουμε τη δυναμική του μπλοκ μας, το θέμα ήταν να περιορίσουμε τη ΡΗΞΗ» (Μ. Τρεμόπουλος, συνέντευξη).

68. Si non e vero e ben trovato. Δεν μπορεί κανείς να γνωρίζει ποια πλευρά είχε δίκιο, ενώ γεγονός παραμένει ότι η ΟΚΘ προσπάθησε, ανεπιτυχώς, να πετύχει την

πλέον, μία, κατά γενική ομολογία, χαμηλών τόνων τηλεοπτική συνέντευξη του Καραμπελιά έγινε άσχημα (και, εν μέρει, άδικα) δεκτική από τους «Οικολόγους», με αποτέλεσμα να απαντήσει και αυτός στον ίδιο τόνο.⁶⁹

Αυτή ήταν και η σταγόνα που ξεχείλισε το ποτήρι. Κατ' ουσίαν, λοιπόν, η δεύτερη φάση του Ιδρυτικού Συνεδρίου (Πάντειος, Αθήνα 22-23.02.1992) είχε αποτύχει πριν καν ξεκινήσει, και οι Εναλλακτικοί Οικολόγοι έλαμψαν δια της απουσίας τους. Η πρόταση να παγώσει η Ομοσπονδία για 6 μήνες μέχρι να ηρεμήσουν τα πράγματα δεν έγινε αποδεκτή, όπως επίσης και η πρόταση να αυτοδιαλυθεί η Ομοσπονδία. Οι λίγοι παρόντες Εναλλακτικοί Οικολόγοι (όπως ο Μ. Τρεμόπουλος) αποχώρησαν εν μέσω κωμικοτραγικών περιστάσεων ενώ οι εναπομείναντες ακτιβιστές απέφυγαν να δώσουν τη χαριστική βολή αλλά προτίμησαν να παρατείνουν τον επιθανάτιο ρόγχο της. Μετά τη συνάντηση της Παντείου η ΟΟΕΟ υπήρχε ουσιαστικά μόνο στην Αθήνα.⁷⁰ Στο Περιφερειακό Συνέδριο Μακεδονίας της ΟΟΕΟ (Θεσσαλονίκη, 14.03.1992), η πρόταση να εκδοθεί ένα «συναινετικό διαζύγιο» μεταξύ των ΠΡΑΞΗ/ΡΗΞΗ και των υπολοίπων δεν έγινε αποδεκτή, εν μέσω βαρύτερων χαρακτηρισμών και μεγάλης έντασης.⁷¹

αποβολή της ΠΡΑΞΗΣ από την ΟΟΕΟ. Οι συνεντεύξεις των πρωταγωνιστών (Θ. Τζιούμπα, ΠΡΑΞΗ και Μ. Τρεμόπουλος, ΟΚΘ) είναι, αναμενόμενα, αντικρουόμενες καθώς και η ανακοίνωση της ΡΗΞΗΣ για το ίδιο θέμα (βλ. Πράσινη Εναλλακτική Κίνηση (ΠΑΚ-ΡΗΞΗ), άγνωστη ημερομηνία, 1992, «Όσο πιο άδειος, τόσο πιο πολύ θόρυβο κάνει...», αρχείο ΡΗΞΗΣ)

69. βλ. ΠΑΚ-ΡΗΞΗ ανακοίνωση, 08.02.1992, (αρχείο Γ. Παρασκευόπουλου) όπου κάποιοι (αν όχι όλοι) οι υπογράφωντες κατηγορούνται ως «γνωστοί αντικαραμπελικόι» και υποστηρικτές της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής» και ΠΑΚ-ΡΗΞΗ ανακοίνωση, άγνωστη ημερομηνία, 1992, «Όσο πιο άδειος, τόσο πιο πολύ θόρυβο κάνει...», (αρχείο ΡΗΞΗΣ).

70. Για μία σύγχρονη και, θεωρώ, ορθή αξιολόγηση της τότε κατάστασης, βλ. Μ. Μοδινός, «Η Ομοσπονδία πέθανε, η Οικολογία ζει», *Αυγή*, 19.3.1992. Αξίζει να σημειωθεί ότι υπήρξε και τρίτη συνέχεια του Ιδρυτικού Συνεδρίου (Αθήνα 18-19 Απριλίου 1992) αλλά η συμμετοχή ήταν εξαιρετικά μικρή (περίπου 40 συμμετέχοντες). Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι η Γραμματεία που εκλέχθηκε είχε μόλις 9 μέλη (Ανακοίνωση της Γραμματείας της ΟΟΕΟ, 20.4.1992, αρχείο ΡΗΞΗΣ). Ας αναφερθεί ότι ούτε και τότε έγινε δυνατό να εκδοθεί ένα κοινό ανακοινωθέν για τα «εθνικά θέματα».

71. βλ. την ανακοίνωση Τύπου της Γραμματείας της ΟΟΕΟ Θεσσαλονίκης (χωρίς ημερομηνία) και την ανακοίνωση της ΠΡΑΞΗΣ, 18.03.1992 (αμφότερες στο αρχείο της ΡΗΞΗΣ).

Η τελευταία πράξη του δράματος είχε ως πρωταγωνίστρια τη βουλευτή της ΟΟΕΟ Κ. Ιατροπούλου: η απόφασή της να αγοράσει αφορολόγητο αυτοκίνητο χρησιμοποιώντας το βουλευτικό της πρόνομιο (Ιούνιος 1992) και να ορίσει τον σύζυγό της ως βοηθό της στο Κοινοβούλιο άνοιξε τον ασκό του Αιόλου. Η ΟΚΘ εγκατέλειψε και επισήμως την Ομοσπονδία, κατηγορώντας τις ΡΗΞΗ/ΠΡΑΞΗ ως τους μόνους υπεύθυνους τόσο για την αποτυχία της ΟΟΕΟ όσο και για τις πράξεις της Ιατροπούλου. Η ΕΚΟ, η ομάδα από την οποία προερχόταν η Ιατροπούλου, αποχώρησε επίσης, κατηγορώντας τόσο αυτή όσο και τους εαυτούς τους, ότι «πρόδωσαν την εμπιστοσύνη της κοινωνίας». Εντέλει, η Ιατροπούλου ανεξαρτητοποιήθηκε από την ΟΟΕΟ στις αρχές του 1992. Αυτή ήταν και η τελευταία πράξη. Η ΟΟΕΟ ποτέ δεν διαλύθηκε επίσημα, απλώς έπαψε να συνέρχεται και να συμμετέχει στην κεντρική πολιτική σκηνή.

Οι επίγονοι της ήταν μικρά και ερασιθάνατα σχήματα, τα οποία σχημάτισαν ακτιβιστές του χώρου προερχόμενοι κυρίως από τους πόλους της Τρίτης Τάσης, των Εναλλακτικών Οικολόγων και (σε στενότερη συνεργασία με τον ΣΥΝ) της Προοδευτικής Αριστεράς: η «Νέα Οικολογική Πρωτοβουλία» το φθινόπωρο του 1993 που υποστήριξε τον ΣΥΝ στις τότε βουλευτικές εκλογές. Παράλληλα, δραστηριοποιήθηκε η «Πολιτική Οικολογία», η οποία βγήκε προς τα έξω στις αρχές του 1994 και συμμετείχε στις Ευρωεκλογές του ίδιου έτους με πενιχρά αποτελέσματα (17.000 ψήφους ή 0,26%). Στις αρχές του 1999 έγινε το ιδρυτικό συνέδριο της «Πράσινης Πολιτικής», απόρροια διαβουλεύσεων 3 ετών, η οποία όμως έμεινε καθηλωμένη σε αριθμούς κάτω των 50 μελών. Το 2003 βρίσκονται εν εξέλιξη δύο παράλληλες πρωτοβουλίες, αυτή των Οικολόγων Πράσινων (που πραγματοποίησε ένα Συνέδριο Θέσεων τον Μάιο 2003 και αποφάσισε να κατέβει στις Ευρωεκλογές του 2004) και της Πράσινης Αριστεράς, που αποτελεί σήμερα τάση του ΣΥΝ, και έπαιξε σημαντικό ρόλο στη μετονομασία του κόμματος. Παρότι το πρώτο σχήμα είναι το «αναγνωρισμένο» ελληνικό πράσινο κόμμα από την Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Πράσινων Κομμάτων, ο χρόνος θα δείξει αν θα καταφέρει να διατηρήσει αυτή την «πρωτοκαθεδρία» ή αν θα επαναληφθεί το ολλανδικό προηγούμενο, όπου ένα «οικο-μεταμορφωμένο» κόμμα της παραδοσιακής Αριστεράς αποτελεί τον κύριο εκφραστή της πολιτικής οικολογίας.

5. ANTI EΠΙΛΟΓΟΥ

Βασικός στόχος του συγκεκριμένου άρθρου ήταν να παρουσιάσει την ιστορική εξέλιξη της Ομοσπονδίας Οικολόγων, της κορυφαίας έκφρασης του ελληνικού κινήματος πολιτικής οικολογίας όσο και να δείξει ότι οι «τανυστές» του «αρχέγονου φατριασμού» ήταν υπεύθυνοι για την κατάρρευσή του. Γι' αυτό και δεν ασχολείται με κάποια γενικότερη, συγκριτική, θεωρητική ανάλυση παρά μόνο ακροθιγώς, ενώ προσπαθεί να καλύψει ένα ουσιαστικό κενό: την παρουσίαση των γεγονότων που σηματοδοτούν την πορεία της ΟΟΕΟ. Όσο και αν ακούγεται εξισωτικό, όλοι οι μελετητές της ελληνικής πολιτικής Οικολογίας είμαστε «συνένοχοι» σε ένα λογικό πρωθύστερο: στις κατά καιρούς εργασίες μας για την ΟΟΕΟ παρουσιάζαμε μόνο τμήμα ή πολύ περιγραφικά αυτή καθαυτή την ιστορία της ΟΟΕΟ και, μάλλον, στον βαθμό που μας βοηθούσε να στηρίξουμε τις θεωρητικές μας κατασκευές. Μια πλήρης εξιστόρηση των γεγονότων, έλειπε. Αυτό το κενό φιλοδοξεί να καλύψει το παρόν άρθρο και, παρά τις όποιες ελλείψεις του, να αποτελέσει το τραγικά αργοπορημένο αλλά αναγκαίο «άρθρο αναφοράς (baseline article)» σχετικά με την ΟΟΕΟ. Μόνον έχοντας στις αποσκευές μας έναν κατατοπιστικό χάρτη της ιστορίας του χώρου, μπορούμε να σχεδιάσουμε ένα τελεσφόρο θεωρητικό ταξίδι.